

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Britta Johansson

Tidiga bevis till vilken nytta?

- en kritisk analys av 35 kap. 15 § rättegångsbalken och dess tillämpning

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennett

Termin: VT2024

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	6
Förkortningar	7
1 INLEDNING	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod och material	11
1.4.1 Inledning	11
1.4.2 Rättsanalytisk metod	11
1.4.3 Empirisk studie	12
1.4.3.1 Kvantitativ empirisk studie	12
1.4.3.2 Kvalitativ empirisk studie	13
1.5 Utgångspunkter för analysen	14
1.5.1 Inledning	14
1.5.2 Kritiskt perspektiv utifrån nyttan med lagändringen	14
1.5.3 Definitioner	14
1.5.3.1 Effekt och effektivitet	15
1.5.3.2 Nyttobegreppet	15
1.5.3.3 Organiserad brottslighet/gångbrottslighet	16
1.5.3.4 Våld i nära relationer	16
1.6 Forskningsläget	17
1.7 Disposition	18
2 Bevisupptagning och bevisvärdering inom brottmålsprocessen	19
2.1 Inledning och rättsutveckling	19
2.2 Principer för bevisupptagning	19
2.2.1 Fri bevisprövning	19
2.2.2 Muntlighet	20
2.2.3 Omedelbarhet	20
2.2.4 Koncentration	21
2.3 Undantag från principerna	21
2.3.1 Undantag till den fria bevisföringens princip	21
2.3.2 Undantag till muntlighetsprincipen	22
2.4 Barnförhör	23
2.5 Den fria bevisvärderingens gränser	24
2.5.1 Praxis bevisvärdering	24

2.5.2	EKMR och rätten till ett effektivt motförhör.....	24
2.6	Sammanfattning	25
3	Regeln om bevisupptagning i 35:15 RB	27
3.1	Inledning	27
3.1.1	Innebörden av 35:15 RB	27
3.1.2	Lämplighetsbedömning	28
3.2	Lagstiftningsprocessen.....	28
3.2.1	Regeringens motiv	28
3.2.1.1	Brås rapport.....	28
3.2.1.2	Förarbetena.....	29
3.2.2	Remissinstanserna.....	31
3.3	Övrig kritik.....	32
3.3.1	Nyttan med 35:15 RB	32
3.3.2	Bevisförbud?.....	32
3.4	Delanalys.....	33
4	Empirisk undersökning av domar	35
4.1	Genomförande och urval.....	35
4.2	Resultat kvantitativ undersökning.....	35
4.2.1	Brottsrubriceringar.....	35
4.2.2	Aktörer.....	38
4.2.3	Stora brottmål eller organiserad brottslighet	38
4.2.4	Mål med koppling till våld i nära relationer.	40
4.2.5	Motivering till användningen av 35:15 RB	41
4.2.6	Delanalys kvantitativ undersökning.....	43
4.3	Resultat kvalitativ undersökning.....	44
4.3.1	Urval	44
4.3.2	Tillvägagångssätt	45
4.3.3	Tingsrätternas motiveringar till tillämpningen av 35:15 RB 45	
4.3.3.1	Förhörets kvalitet och dess betydelse för bevisvärdet 45	
4.3.3.2	Effektivt motförhör och dess betydelse för bevisvärdet	47
4.3.3.3	Trovärdighetsbedömningen och dess betydelse för bevisvärdet	50
4.3.3.4	När förhörspersonen tar tillbaka eller ändrar sin berättelse, alternativt inte medverkar vid rättegången som motivering till tillämpning av 35:15 RB	52
4.3.3.5	Rätten tillät inte uppspelning enligt 35:15 RB.....	54

4.3.3.6	Lämplighetsbedömningen samt övriga observationer	55
4.3.4	Delanalys kvalitativ undersökning.....	59
4.3.4.1	Bevisvärdet av videoförhöret	59
4.3.4.2	Effektivitet.....	60
4.3.4.3	Bevistillåtlighet	60
4.3.4.4	Nytta utifrån nödvändighet	61
5	Slutanalys	62
5.1	Inledning	62
5.2	Studiens resultat jämfört med förväntningarna och kritiken	62
5.3	Slutanalys av effekten av 35:15 RB	64
5.3.1	Effekt i bemärkelsen måluppfyllelse	64
5.3.2	Effekt i bemärkelsen kostnadseffektivitet:	64
5.3.3	Effekt i bemärkelsen relevans.....	65
5.4	Slutanalys av nyttan med 35:15 RB	65
5.4.1	Finns någon nytta?	65
5.4.2	Nytta för vem eller vilka?	66
5.5	Övriga slutsatser.....	67
5.5.1	Bevistillåtlighet och den fria bevisprövningens princip ..	67
5.5.2	Bevisförbud och bevisvärdering	68
5.6	Slutdiskussion	68
	Bilaga A Följande 126 domar utgör underlag för uppsatsens empiriska studie.....	70
	Bilaga B	77
	Käll- och litteraturförteckning	78

Summary

A reform on Swedish procedural law was implemented on 1 January 2022. Among other things, a new law on evidence rule was introduced in The Swedish Code of Judicial Procedure, chapter 35, sector 15 (35:15 RB). The provision brought new opportunities to allow the playback of video interrogations as evidence before the court, something that had previously only been possible under certain conditions. Thus, the change in law meant a relaxation of the principle of immediacy in taking of evidence, which is one of the dominating principles of Swedish procedural law. Meanwhile, 35:15 RB stipulates that the court, before deciding to allow video interrogations to be played out, must undertake a suitability assessment. The video interrogation can also be supplemented with additional interrogations during the trial.

The change in the law was made primarily to overcome rampant costs for major trials. In addition, 35:15 RB aimed to reduce the risk of undue influence in cases linked to organized crime, juvenile delinquency, and domestic violence, but also to obtain more materially correct sentences by means of early evidence. Prior to the change in the law, there was criticism that the provision did not make any difference to existing provisions on the hearing of evidence and would therefore have limited or no benefit at all. There were also concerns that the suitability assessment that the court must make before the playback could entail a ban on evidence, which would be contrary to the principle of free examination of evidence.

In this essay, the application of 35:15 RB is examined from a critical utility perspective, to see what conclusions can be drawn about the expectations of effect that existed in the preparatory work before the change in law. The focus of the essay is an empirical study of district court judgments and the analysis thereof. The investigation showed that 35:15 RB was applied in at least 126 criminal cases. Of these, only 10% were categorized as *organized crime* or *major criminal cases*. The crime category that accounted for most of the applied cases, 58%, was violence in intimate relationships where assault was the most common crime classification. The analysis also shows that alternative provisions could have been used instead of 35:15 RB in most cases when the interrogated person no longer wants to participate in the trial or retracts his or her story. The supplementary hearing does not appear to add any substantial evidentiary value, which is why the benefit of 35:15 RB in this regard is difficult to find. Other conclusions drawn are that 35:15 RB has not been applied to organized crime and major criminal cases to the extent intended by the legislature. Nor can any significant cost efficiency be seen because of the new law. The essay's research confirms to some extent the fears that the provision in 35:15 RB would lead to an evidence ban because the video interview is given negligible evidentiary value in many cases when additional interviews could not be held. In summary, the overall benefit of 35:15 RB is small.

Sammanfattning

Tidiga bevis-reformen genomfördes 1 januari 2022, vilket innebar en modernisering av processrätten. Bland annat infördes en ny lagregel, 35:15 RB. Bestämmelsen medförde nya möjligheter att tillåta uppspelning av videoförhör som bevis inför rätten, något som tidigare varit möjligt enbart under vissa förutsättningar. Således innebar lagändringen en uppluckring i bevisomedelbarhetsprincipen, vilket är en av de processrättsliga principer som dominerar svensk processrätt. Samtidigt stadgar 35:15 RB att rätten, inför beslut om att tillåta uppspelning av videoförhör, ska göra en lämplighetsbedömning. Videoförhöret kan även kompletteras med tilläggsförhör under rättegången.

Lagändringen hade processekonomiska förtecken och gjordes främst för att få bukt med skenande kostnader för rättegångar med stora brottmål. Därutöver syftade 35:15 RB till att i mål kopplade till *organiserad brottslighet*, ungdomsbrottslighet och *våld i nära relationer* minska risken för otillåten påverkan samt att medelst tidig bevisning få mer materiellt riktiga domar.

Inför lagändringen framkom kritik om att bestämmelsen inte utgjorde någon skillnad mot befintliga bestämmelser om bevisupptagning och därför skulle ha begränsad nytta eller ingen nytta alls. Det fanns även farhågor om att lämplighetsbedömningen som rätten ska göra inför uppspelningen kunde innebära bevisförbud, något som skulle strida mot principen om fri bevisprövning.

I förevarande uppsats undersöks tillämpningen av 35:15 RB utifrån ett kritiskt nyttoperspektiv, för att se vilka slutsatser som kan dras om de förväntningar på effekt som fanns i förarbetena inför lagändringen. Tyngdpunkten i uppsatsen är en empirisk studie och analys av tingsrättsdomar. Undersökningen visar på att 35:15 RB tillämpats i minst 126 brottmål. Av dessa kategoriserades endast 10 % som *organiserad brottslighet* eller *stora brottmål*. Den brottskategori som stod för majoriteten av de tillämpade fallen, 58 %, var *våld i nära relationer* där misshandel var den mest förekommande brottsrubriceringen.

Undersökningen visar även att alternativa bestämmelser hade kunnat användas i stället för 35:15 RB i absoluta merparten av fallen då förhörspersonen inte längre vill medverka i rättegången eller tar tillbaka sin berättelse. Tilläggsförhöret visar sig inte tillföra något bevisvärde av vikt, varför nyttan med 35:15 RB i detta avseende är svår att se.

Övriga slutsatser som dras är att 35:15 RB inte har tillämpats på *organiserad brottslighet* och *stora brottmål* i den omfattning som lagstiftaren avsåg. Någon kostnadseffektivitet av betydelse kan inte heller ses till följd av lagändringen. Uppsatsens undersökning bekräftar till viss del farhågorna om att bestämmelsen i 35:15 RB skulle leda till ett bevisförbud eftersom videoförhöret tillmätts försumbart bevisvärde i många fall när tilläggsförhör inte kunnat hållas. Den totala nyttan med 35:15 RB är sammanfattningsvis liten.

Förkortningar

BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EKMR/Europakonventionen	Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
MÅ	målsägande
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NN	anonym
Prop.	proposition
RB	rättegångsbalken
TT	tilltalad

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Ett återkommande ämne i samhällsdebatten de senaste åren har varit problemet med den ökande gängkriminaliteten och den organiserade brottsligheten, inte minst är tongångarna höga angående svårigheten att komma till bukt med denna typ av brottslighet. Samtidigt har antalet avgjorda brottmål i Sveriges tingsrätter ökat från 97 456 år 2016 till 122 013 år 2022.¹ Den totala utdömda strafftiden har ökat med 63% mellan 2017 och 2022, vilket i viss mån torde kunna förklaras med nytillkommen och skärpt lagstiftning.² Ökningen av brottmål har i sin tur medfört ökad belastning på rättsväsendet som helhet, vilket föranlett lagstiftaren att söka effektivisera brottmålsprocessen.

Sedan 1 januari 2022 finns möjlighet för domstolar att i brottmål använda sig av så kallade tidiga bevis genom 35 kap. 15 § rättegångsbalken.³ Huvudregeln inom svenska domstolar är annars att bevis ska tas upp vid huvudförhandlingen. Lagändringen innebär att principen om bevisomedelbarhet enligt 35 kapitlet 8 § rättegångsbalken ska kunna undantas i fler situationer än tidigare. Rätten kan efter lagändringen, om den finner det lämpligt, därigenom godkänna att förhör som spelats in med ljud och bild inför brottsbekämpande myndighet åberopas som bevis i en brottmålsrättegång.

Huvudskälet till lagändringen om att tillåta fler avsteg från bevisomedelbarhetsprincipen var en del i ledet att kostnadseffektivisera brottsbekämpandet, särskilt med avseende på stora brottmål, men som skäl angavs även en önskan om att få bättre materiellt riktiga domar. I propositionen *Utökade möjligheter att använda tidiga förhör*⁴ betonas att bevis är en färskvara men att det ofta går lång tid från då brottet begås till dess att åtal väcks och slutligen huvudförhandling. Den långa handläggningstiden medför även risk för otillåten påverkan i form av hot och trakasserier mot målsägande och vittnen. Störst påverkansrisk finns i mål som rör ungdomar, organiserad brottslighet samt relationsvåld.

En konsekvens av yttre påtryckningar kan bli att förhörspersonerna inte längre vill eller förmår medverka i rättegången. Lagstiftaren menar att den tekniska utveckling som skett innebär att det numera finns möjlighet att spela in förhör med ljud och bild hos de brottsbekämpande myndigheterna. Dessa

¹ Se statistik Domstolsverket, https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/statistik/2021/domstolsstatistik_2022.pdf, sidan besökt 2024-04-05.

² Se BRÅs kriminalstatistik för 2022; Personer lagförda för brott, s 30.

³ Lag (2021:1107).

⁴ Se Prop. 2020/21:209.

videoförhör kan helt eller delvis ersätta förhöret vid huvudförhandlingen vid rättegången. De inspelade förhören ger dessutom ytterligare underlag för bedömning av de uppgifter som lämnats i och med att exempelvis mimiken blir tydlig.

En del av kritiken som framkom från remissinstanserna var att befintlig lagtext redan tillgodosåg behoven av att kunna göra undantag.

Denna uppsats handlar således som helhet om 35 kapitlet 15 § rättegångsbalken och dess tillämpning. Genom att studera 126 tingsrättsdomar som applicerat 35:15 RB under de dryga två år lagen varit i bruk, har jag undersökt effekten och nyttan av lagbestämmelsen jämfört med de förväntningar som fanns hos lagstiftaren gällande vad lagen skulle leda till. Studien omfattade både att kategorisera brottsrubriceringar, typ av förhörspersoner och om målet hade koppling till organiserad brottslighet eller våld i nära relationer. Dessutom analyserades i studien tingsrätternas motiveringar till tillämpningen av 35:15 RB. Uppsatsen bemöter och analyserar även kritik som fanns inför lagens tillkommande.

Resultaten från studien visade att önskade effekter om processekonomiska vinster från lagstiftarens sida har uteblivit, eller i alla fall inte går att påvisa. Främst beror detta på att målgruppen *organiserad brottslighet* inte varit den brottskategori där 35:15 RB tillämpats i någon högre utsträckning. I stället visade resultatet på att 35:15 RB varit omfattande tillämpad i brottskategorin *våld i nära relationer*. Lagstiftaren hade även förväntningar om mer materiellt riktiga domar, något som uppsatsen inte med säkerhet kan påvisa har inträffat. Kritiken som kom till uttryck om att befintlig lagtext hade kunnat tillämpas med liknande utfall har besannats till stor del.

1.2 Syfte och frågeställningar

Drygt två år har passerat sedan 35:15 RB togs i bruk. Syftet med uppsatsen är att med ett kritiskt nyttoperspektiv undersöka tillämpningen av 35:15 RB, i ljuset av både lagstiftningens förväntningar och för att jämföra med kritiken som framkom inför lagändringen.

Tillämpning i förekommande fall gör inte anspråk på att beskriva gällande rätt, utan avser att kartlägga bestämmelsens användning, avseende såväl omfattning som att belysa vilka aktörer och grupper som främst varit aktuella för den nya bestämmelsen.

För att uppnå nämnda syfte kommer uppsatsen att söka svara på följande frågeställningar:

Vad föranledde lagändringen, hur motiverades den i förarbetens och vad förväntades den åstadkomma?

I vilken omfattning och i vilka typer av brottmål har 35:15 RB tillämpats samt hur har rätten motiverat användningen av 35:15 RB?

Vilka slutsatser kan dras av 35:15 RB:s tillämpning avseende eventuell nytta och effekt som lagändringen medfört, i ljuset både av förarbetenas förväntningar och kritik inför lagändringen?

1.3 Avgränsningar

Tidiga bevis-reformen innehöll fler lagändringar än 35:15 RB. Dessa kommer inte att behandlas djupgående, men kommer att omnämnas i den mån det krävs för förståelse för sammanhanget. Uppsatsen kommer därför inte kunna ta ett helhetsgrepp på samtliga lagändringar kring tidiga bevis, utan endast beröra den del som handlar om uppspelning av inspelade förhör genom 35:15 RB-bestämmelsen.

Likaledes behandlas inte heller hela processrättens verktygslåda i form av principer, utan endast de som har direkt inverkan på uppsatsens syfte. Exempelvis lämnas rättssäkerhetsaspekten helt åt sidan, trots att den utgör en av grundpelarna inom svensk processrätt, samt att en inte obetydlig del av kritiken mot lagändringen handlade om rättssäkerhetsaspekter. Advokatsamfundet anförde bl a att lagändringen skulle innebära ”*långtgående ingrepp i de grundläggande ackusatoriska och kontradiktoriska processuella principerna*”.⁵ Rättssäkerhetsaspekterna av lagändringen kommer således inte att bemötas mer än att jag kommer nämna farhågorna kring dem i kritikavsnittet 3.5 nedan. Även principen om parternas likställdhet lämnas därhän.

Ett utökat undersökningsområde skulle riskera att arbetet resulterar i en urvattnad produkt. Jag menar att de eventuella nackdelar som valda avgränsningar innebär i form av att uppsatsen inte kan inkludera samtliga aspekter av lagändringen i 35:15 RB uppvägs av att uppsatsen i stället kan fokusera på djupet på frågeställningarna om lagstiftningens effekt och nytta.

⁵ Se Advokatsamfundets remissyttrande R-2018/0002.

1.4 Metod och material

1.4.1 Inledning

Uppsatsen som helhet använder sig av en rättsanalytisk metod med empiriska studier, som ram för det rättsvetenskapliga arbetet.

Uppsatsens syfte att kritiskt granska och undersöka tillämpningen av 35:15 RB innebär att framställningen sträcker sig utanför att fastställa gällande rätt enligt rättsdogmatiska metoden, vilken annars ofta är bruklig inom rättsvetenskapliga arbeten. Kleineman anför visserligen att den rättsdogmatiska metoden medger kritisk granskning när den utreder det rättsliga läget⁶, dock ingår inte underrättsmaterial traditionellt sett i fastställandet av gällande rätt. En stor del av uppsatsens material består av tingsrättsdomar, varför en rättsdogmatisk metod framstår som begränsande. Uppsatsens första frågeställning som kommer till uttryck framför allt i andra och tredje kapitlet, avhandlar dock gällande rätt och tolkas och systematiseras därför utifrån de traditionellt rättsdogmatiska källorna lagtext, förarbeten, praxis från Högsta domstolen såväl som avgöranden från Europadomstolen.⁷ Även doktrin används för att fördjupa förståelsen och bredda resonemanget; dels vid behandlingen av de processrättsliga principerna då *Rättegångsserien* av Ekelöf m. fl bör nämnas, dels vid genomgången av kritiken mot lagändringen om tidiga förhör då Peter Borgströms artikel i Svensk juridisk tidskrift varit av stor betydelse. En genomgång av begreppen *rättsanalytisk metod* samt *empiriska studier* och hur de appliceras i denna uppsats följer nedan.

1.4.2 Rättsanalytisk metod

Uppsatsens andra frågeställning som rör omfattning samt motiveringar till tillämpningen av 35:15 RB kan inte besvaras enbart med hjälp av rättsdogmatikens källor, utan kommer även att kompletteras med empiriskt material i form av underrättsdomar samt statistik, vilka inte utgör praxis enligt rättskällevärdet. Att i rättsvetenskapliga arbeten använda sig av annat än de traditionella rättskällorna på detta sätt omfattas av den rättsanalytiska metoden. Enligt Sandgren tjänar nämnda metod väl för rättsvetenskapligt arbete som ämnar att analysera rätten i stället för att fastställa gällande rätt. Metoden öppnar upp för ett friare synsätt på argumentationen utan färdigt facit, dessutom finns utrymme att kritisera rätten.⁸ Uppsatsens tredje frågeställning om lagändringens effekter ställd utifrån ett kritiskt perspektiv besvaras således bäst utifrån den rättsanalytiska metoden.

⁶ Se Kleineman, s. 36.

⁷ Se Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 49 f.

⁸ Ibid, s 54.

1.4.3 Empirisk studie

Underlag till uppsatsens andra frågeställning som behandlar i vilken omfattning och på vilka brottstyper som 35:15 RB tillämpats, fås bäst fram genom att göra en kartläggning av nämnda situation i form av en rättsvetenskaplig empirisk studie. Innebörden av empiriska studier ska förstås som att data systematiskt väljs ut och analyseras, medan *rättsvetenskaplig* inrymmer att det kan handla om hela det juridiska vetenskapsfältet, inklusive studerandet av rätten själv.⁹ För att studien ska uppfylla kravet på vetenskaplighet, ska resultatet bli i princip identiskt om någon annan person gått tillväga på samma sätt.¹⁰ Vidare kan empiriska studier delas in i kvantitativa respektive kvalitativa sådana, där kvantitativ tar sikte på att träffa så många fall som möjligt genom behandling av numeriska data, medan kvalitativ syftar till att studera något mer djupgående som inte inbegriper numeriska data. Rättsvetenskap som ämne kan sägas vara mer kvalitativ till sin karaktär i det att det ofta är fråga om att tolka eller fastställa vad som är gällande rätt enligt den rättsdogmatiska metoden. Det finns en rangordning mellan exempelvis vilka rättsfall som har mer betydelse än andra, vilket gör att kvantifiering saknar relevans. Däremot kan rättsvetenskapliga studier innehålla kvantitativa delar i form av undersökningar.¹¹ Skälet till att ha med en empirisk studie i denna uppsats är slutligen att lagstiftningen är så pass ny att det ännu inte hunnit komma några prejudicerande fall från Högsta domstolen, vilket gör att traditionella rättsdogmatiska källor inte kan ge tillfredsställande svar på uppsatsens frågeställningar.

1.4.3.1 Kvantitativ empirisk studie

Materialet som ska studeras i förevarande uppsats består av underrättsdomar från samtliga Sveriges tingsrätter mellan 1 januari 2022 och 1 mars 2024. Enligt Sandgren kan inom rättsvetenskapen även icketraditionellt rättskällematerial räknas som empiriskt material.¹² Syftet är då inte att fastställa gällande rätt, utan att fördjupa den juridiska argumentationen genom att tillföra ett stabilt verklighetsunderlag till analysen.¹³ Eftersom uppsatsens andra frågeställningen gynnas av att få tillgång till ett så heltäckande underlag som möjligt, kommer i densamma att tillämpas en kvantitativ empirisk metod, som med fördel används när statistiska data ska bearbetas.¹⁴ Tillvägagångssättet är att söka efter relevanta domar via den juridiska databasen JP Infonet, med ambitionen att hitta så nära samtliga fall där 35:15 RB tillämpats som det är

⁹ Se Kritzer, s 2–3.

¹⁰ Ibid s 46.

¹¹ Se Sandgren, Om teoribildning och rättsvetenskap s 316–317.

¹² Ibid s 308.

¹³ Ibid s 309.

¹⁴ Se Kritzer, s 36.

möjligt, genom att kombinera flera sökvarianter på 35:15 RB. Detaljerat tillvägagångssätt redogörs för i kapitel 4.

1.4.3.2 *Kvalitativ empirisk studie*

Den del av uppsatsens andra frågeställning, som ämnar undersöka skäl och motiveringar till tillämpningen av 35:15 RB, genomförs som en kvalitativ empirisk studie av några av domarna från den kvantitativa studien. Andra vanligt förekommande kvalitativa empiriska metoder inom uppsatsskrivande är att använda sig av intervjuer eller enkäter¹⁵, vilket hade kunnat vara alternativa tänkbara angreppssätt för att fördjupa förståelsen. I förevarande uppsats ämnar jag påvisa vad som går att utläsa ur domarna och utifrån det materialet föra resonemang kring hur olika domstolar har tillämpat 35:15 RB.

Inom kvalitativa rättsvetenskapliga studier väljs fallen ut antingen utifrån att det är *ett* fall som är speciellt viktigt för att påvisa någonting, eller utifrån att man väljer ut några få fall och sedan gör inbördes jämförelser.¹⁶ Urvalet kan i den senare varianten bestå i att hitta fall som är liknande och sedan jämföra dessa. Ett annat alternativ är att titta på fall som är så olika som möjligt. Empirin består inte i att kunna dra orsakssamband i någon av varianterna, utan endast i att visa på likheter och olikheter fallen emellan.¹⁷ I min kvalitativa undersökning kommer båda varianterna att appliceras. Mestadels kommer domar med liknande förutsättningar att jämföras i sina formuleringar i motiveringarna till tillämpningen av 35:15 RB, eftersom det då blir tydligt vad som skiljer motiveringarna åt. Exempelvis jämförs domar med motiveringar där det framgår att målsäganden tagit tillbaka sin berättelse med varandra för att kunna analysera hur rätten ser på målsägandes trovärdighet i jämförbara situationer. Med samma argumentation blir det intressant att jämföra motiveringar som är så olika som möjligt. Till denna variant hör tillåtligheten av uppspelningen av det inspelade förhöret eftersom det intressanta är varför rätten kommit fram till så olika slutsatser.

Kombinationen av kvantitativ och kvalitativ metod är inte ovanlig inom den rättsvetenskapliga empiriska forskningen enligt Kritzer. En så kallad ”quant sandwich approach”¹⁸ innebär att först, genom ett kvalitativt synsätt, finjustera frågeställningar, därefter samla in data genom en kvantitativ studie, för att avsluta med en kvalitativ empirisk studie för öka förståelsen för resultaten. Nämnade förhållningssätt avser jag att applicera i den andra frågeställningen, genom att kombinera de båda empiriska undersökningarna.¹⁹

¹⁵ Se Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s 57f.

¹⁶ Se Kritzer, s 41.

¹⁷ Ibid, s 41–42.

¹⁸ Uppkallad efter Hazel Genn, se Kritzer, s 26.

¹⁹ Se Kritzer, s 26.

1.5 Utgångspunkter för analysen

1.5.1 Inledning

I detta avsnitt förtydligas vad som avses med ett *kritiskt perspektiv utifrån nyttan med lagändringen*. Även *begreppen effektivitet, effekt och nytta* kommer att utredas. Nämnade begrepp ska ses som analysredskap för uppsatsen. Sist i avsnittet definieras *våld i nära relationer* samt *gängbrottslighet*, då dessa kategorier refereras till frekvent både i den empiriska studien samt i analysen.

1.5.2 Kritiskt perspektiv utifrån nyttan med lagändringen

I förarbetena, se avsnitt 3.2.1.2, nämns processekonomi/effektivitet som den främsta anledningen till *tidiga bevis-reformen*, med hänvisning till att de stora brottmålen tar alltmer resurser i anspråk. Även relationsvåld nämns som en form av brottmål där tidiga bevis skulle kunna vara gynnsamt ur målsägandeperspektiv. Framgent benämns relationsvåld som *våld i nära relationer* eftersom det är ett mer frekvent använt begrepp. Stora brottmål innefattar en rad brottsrubriceringar, däribland gängbrottslighet/*organiserad brottslighet*. Även om *organiserad brottslighet* och *våld i nära relationer* till synes är diametralt olika sett till yttre faktorer, har de den gemensamma nämnaren att brottsoffret och sedermera målsäganden riskerar att bli utsatt för påverkan. Som en följd av påtryckningar kan målsäganden känna sig manad att antingen ändra sin förhållning under rättegången, eller inte kunna eller vilja medverka över huvud taget. Det är i detta spänningsfält som uppsatsens frågeställningar tar avstamp.

Utgångspunkten för analysen är att jag delvis delar lagstiftarens uppfattning om vari problematiken ligger, det vill säga att det är ett reellt problem med skenande kostnader inom rättsväsendet om det leder till färre uppklarade mål. Däremot håller jag för osannolikt att den lagändring som nu genomförts genom *tidiga bevis-reformen* kommer att kunna möta samtliga de behov som finns för att uppnå reformens syfte. Jag menar att det även är önskvärt att hitta former för att tillse materiellt riktiga domar i alla typer av brottmål oaktat krav på effektiviseringssyfte, i synnerhet när det kommer till *våld i nära relationer* eller andra brottmål där risk för otillbörlig påverkan finns. Det är med anledning av nyss nämnda skäl som uppsatsen i analysen kommer att ha ett kritiskt perspektiv vad avser vilken *nytta* lagändringen medfört, inte minst för vem eller vilka. Då begreppen *nytta, effekt och effektivitet* är sammanhangsberoende och tjänar på att förtydligas följer därför en redogörelse för begreppen så som de ska förstås framgent i denna uppsats.

1.5.3 Definitioner

1.5.3.1 Effekt och effektivitet

En regels *effektivitet* är, enligt Sandgren, inte sällan ett vagt begrepp i rättsvetenskapliga skildringar, ofta använt utan närmare förklaring. Genom att använda sig av den ekonomiska forskningens definitioner kring effektivitet kan rättsvetenskapliga analyser gynnas i stringens, menar Sandgren, och beskriver tre olika innebörder av ordet effektivitet enligt följande.²⁰

Den första handlar om effekt som *måluppfyllelse* eller *ändamålsenlighet* och motsvarar engelskans *effectiveness*. Uttrycket skildrar effekten endimensionellt och besvarar frågan: ”har målen uppfyllts?”.

Den andra aspekten kallas *inre effektivitet* (eng *efficiency*) och har att göra med *kostnadseffektivitet*. Uttrycket är tvådimensionellt då det inbegriper både måluppfyllelse enligt ovan samt att hålla nere kostnader och att förbruka så få resurser som möjligt.

Den tredje och sista innebörden av effektivitet är i bemärkelsen *relevans* (eng *efficacy*). Relevans syftar här till att besvara frågan om det man undersöker haft *önskad effekt*. Denna innebörd kan tyckas vidsträckt och svårämbar, men det kommer an på de mål som sattes upp och hur specificerade de var.

Samtliga tre ovan nämnda innebörder av effektivitet kommer att användas vid analysen för att fånga hela spektrumet av mål och syften med lagändringen.

Måluppfyllelseinnebörden av effekt kommer att appliceras vid andra frågeställningen vad gäller den kvantitativa undersökningen av tingsrättsdomar i kap. 4. Kostnadseffektivitetsaspekten har sin plats vid analysen av resultatet av den kvantitativa studien då frågan om reformen lett till processekonomiska besparingar ska besvaras. Definitionen av effektivitet som relevans kommer att komma till användning då frågan om en lagregel har fått önskad effekt. Relevans har således vissa beröringspunkter med nyttobegreppet, se nedan.

1.5.3.2 Nyttobegreppet

Ett kritiskt perspektiv utifrån nyttan med lagändringen kräver sitt förtydligande. Lagstiftning inom straffrättens område, och i förlängningen även straffprocessrätten, syftar förhoppningsvis till att uppnå någon form av samhällsnytta. Det är inte samhällsnyttan som kommer att analyseras när tillämpningen av 35:15 RB ska behandlas, utan om lagändringen som sådan *varit till någon nytta*, eller med andra ord om lagändringen gjort någon skillnad. För att undersöka om en lagändring ska anses ha någon effekt i bemärkelsen *vara till nytta*, skulle inte samma effekt ha kunnat uppnås på annat sätt, med exempelvis redan befintliga alternativa bestämmelser. Lambertz beskriver *nytta* inom rättsvetenskapen ur ett lagstiftar- och rättstillämparperspektiv som

²⁰ Se Sandgren, Claes, Om empiri och rättsvetenskap, del I, s 738.

något som ger en positiv effekt eller tillgodoser ett behov.²¹ Även Wahlgren menar att *nytta* inom rättsvetenskapliga analyser i många situationer handlar om behovsuppfyllelse.²² Nyttoperspektivet i förevarande uppsats kommer således vara huruvida lagändringen via 35:15 RB svarar till de behov som lagen skulle uppfylla, något som ifrågasätts i kapitel 3.

1.5.3.3 Organiserad brottslighet/gängbrottslighet

BRÅ definierar organiserad brottslighet som att det handlar om ”*nätbaserad vinstinriktad brottslig verksamhet i projektform som har vilja och förmåga att skydda och underlätta brottsligheten genom otillåten påverkan (trakasserier, hot, våld och korruption)*.”²³ Gängbrottslighet är inte lika tydligt definierad av BRÅ, men kan enligt dem ses som en synlig del av den organiserade brottsligheten.²⁴

1.5.3.4 Våld i nära relationer

Enligt Nationellt centrum för kvinnofrid definieras *våld i nära relationer* förutom att den som utsätts för våldet har en nära relation till förövaren även med att det är vanligt förekommande med starka känslomässiga band vilket försvårar möjlighet till motstånd och uppbrott.²⁵

BRÅ definierar *våld i nära relationer* som våld ”där den utsatte är bekant med gärningspersonen”²⁶. Begreppet används till synes könsneutralt men drabbar i de flesta fall kvinnor och där utövaren av våldet i majoriteten av fallen är en man. Enligt BRÅs statistik från 2022 över anmälda misshandelsbrott mot vuxna kvinnor, hade en bekant utsatt kvinnan för våldet i 80 % av fallen. Motsvarande siffra för våld mot män var 42 %.²⁷

Europarådets Istanbulkonventions²⁸ definition är väl beskriven och har en kontext av att *våld i nära relationer* utgör ett brott mot mänskliga rättigheter. Konventionen delar även upp våldet i fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och

²¹ Se Lambertz, s 263.

²² Se Wahlgren, s 302.

²³ Se Brottsförebyggande rådets hemsida <https://bra.se/statistik/statistik-ombrottstyper/organiserad-brottslighet.html>, sidan besökt 2024-04-07.

²⁴ Se Brottsförebyggande rådets hemsida <https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/organiserad-brottslighet.html>, sidan besökt 2024-04-07.

²⁵ Se Nationellt centrum för kvinnofrids hemsida <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>, sidan besökt 2024-03-05.

²⁶ Se Brottsförebyggande rådets hemsida <https://bra.se/statistik/statistik-ombrottstyper/vald-i-nara-relationer.html#Relation>, sidan besökt 2024-03-23.

²⁷ Se Brottsförebyggande rådets 'Kriminalstatistik 2022 Anmälda brott, s 3. https://bra.se/download/18.6bb714d018722cf91a6b4b3/1680615035046/Statistikrapport_anmalda_2022.pdf

Sidan besökt 2024-05-20.

²⁸ Se Europeiska rådet, 2011; Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet. <https://rm.coe.int/1680462544>, sidan besökt 2024-05-20.

sexuellt våld utfört av en nuvarande eller tidigare partner.²⁹ Istanbulkonventionen begränsar sig till mäns våld mot kvinnor, varför den inte lämpar sig för förutsättningslösa studier av *våld i nära relationer*.

I denna uppsats empiriska studie och analys är det Nationellt centrum för kvinnofrids definition som avses när begreppet *våld i nära relationer* används då jag menar att BRÅs definition blir för allomfattande och otydlig.

1.6 Forskningsläget

Principerna om fri bevisprövning, muntlighet, omedelbarhet och koncentration är väl omskrivna inom svensk juridisk doktrin. Det går däremot inte att hitta någon forskning på *tillämpningen* av tidiga förhör, då det är relativt ny lagstiftning. Inför lagändringen skrevs artiklar på ämnet, av vilka bör nämnas Sofia Hellbloms ”*En reformerad straffprocess – en nödvändig förändring eller ett hot mot rättssäkerheten?*”³⁰ samt Peter Borgströms debattartikel i Svensk juridisk tidskrift ”*Utökade möjligheter att använda tidiga förhör i brottmålsprocessen*”³¹. Den senare har i uppsatsen använts som avstamp angående kritik mot lagstiftningen. Några studentuppsatser har berört ämnet, varav Erik Boltegård Bloms ”*Tidiga förhör i praktiken*”³² bör nämnas, då den liksom denna uppsats studerat underrättsmaterial för att undersöka tillämpningen av 35:15 RB. Bloms uppsats från våren 2023 hade ett rättssäkerhetsperspektiv, och kom fram till att det fanns en stor underlåtenhet i att motivera *varför* uppspelning av tidiga förhör var lämpligt, vilket Blom menade inverkar negativt på den tilltalades möjligheter att försvara sig på adekvat sätt. Förevarande uppsats bygger vidare genom att studera tillämpning med ytterligare ett års tingsrättsdomar, men utifrån ett kritiskt nyttoperspektiv.

Eftersom uppsatsen i den empiriska studien samt i analys behandlar både *våld i nära relationer* samt *organiserad brottslighet* ska nämnas att det forskas på båda områdena. Lori Heise har exempelvis i den socio-ekologiska förklaringsmodellen³³ beskrivit *våld i nära relationer* som en komplex företeelse som beror på flera samverkande riskfaktorer som individ, relation, samhälle och struktur. ’Institutet för framtidsstudier’³⁴ är en av många aktörer som forskar på *organiserad brottslighet*. 2018 lades en rapport³⁵ (Amir Rostami m fl.)

²⁹ Se artikel 3, Istanbulkonventionen.

³⁰ Se ’En reformerad straffprocess – en nödvändig förändring eller ett hot mot rättssäkerheten?’ (artikel av Sofia Hellblom) JUNO nyheter, publicerad 2020-11-27.

³¹ Se Borgström, *SvJT*

³² Se Boltegård Blom, ’*Tidiga förhör i praktiken*’.

³³ Se Heise, s 265.

³⁴ *Institutet för framtidsstudier* är en självständig forskningsstiftelse finansierad av statliga samt externa medel som bedriver tvärvetenskaplig forskning.

³⁵ Se Rostami, Amir m fl. (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*. Institutet för framtidsstudier. https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/56569067/Va_ldsbejakande_extremism_och_organiserad_brottslighet_i_Sverige_2018_4.pdf

fram om kopplingen mellan *våldsbejakande extremism* och *organiserad brottslighet*, med en kartläggning om varför människor söker sig till dessa miljöer.

1.7 Disposition

Uppsatsen består utöver detta inledande avsnitt av fyra kapitel. För att kunna sätta de förändrade bestämmelserna om tidiga bevis i ett sammanhang behandlas i kapitel 2 gällande rätt för bevisupptagning inom svensk brottmålsprocess. I kapitel 3 redogörs för den nya bestämmelsen om uppspelning av förhör genom 35 kap. 15 § rättegångsbalken. Lydelse och innebörd såväl som vägen till lagändringen genom förarbeten ges utrymme. Remissinstansernas inställning inför förslaget till ändring samt kritik mot lagändringen utreds. En betydande del av uppsatsens analys kommer att bygga på den empiriska undersökningen av domar, åt vilken kapitel 4 ägnas. Undersökningen är indelad i en kvantitativ respektive kvalitativ del. Inledningsvis presenteras tillvägagångssätt och urval för undersökningen. Därefter läggs resultatet från den kvantitativa undersökningen fram genom att varje undersökt kategori behandlas i tur och ordning. För tydlighets skull kompletteras resultaten med tabeller när behov föreligger. Den kvalitativa delen, som är en fördjupning av resultatet av den kvantitativa undersökningen, behandlas följaktligen sist i kapitlet. Kapitel 5 består av uppsatsens slutanalys. Här diskuteras resultaten utifrån frågeställningarna om lagändringen haft någon effekt och i så fall för vem eller vilka. Samtliga kapitel i uppsatsen är utifrån författarens uppfattning om *de lege lata*³⁶. I kapitel 5 ges dessutom utrymme för en diskussion *de lege ferenda*³⁷.

³⁶ *De lege lata*, översättning från latin: *hur rätten är*

³⁷ *De lege ferenda*, översättning från latin: *hur rätten borde vara*

2 Bevisupptagning och bevisvärdering inom brottmålsprocessen

2.1 Inledning och rättsutveckling

Rättegångsförfarandet styrs sedan rättegångsbalkens införande 1948 av grundläggande processrättsliga principer. För bevisupptagningens vidkommande är det principerna om fri bevisprövning, muntlighet, omedelbarhet samt koncentration som har störst betydelse. Tillsammans hade principerna, enligt förarbetena, i syfte att uppnå ett bättre förfarande.³⁸ Det anfördes vidare att rättegångens koncentration och muntlighet utgjorde förutsättningar för att syftet med den fria bevisprövningen skulle kunna nås.³⁹ Nämnda principer utgör fortfarande kärnan för reglerna om bevisupptagningen och behandlas därför i avsnitt 2.2.

Även innan tillkomsten av 35:15 RB hade ovan principer mjukats upp genom införandet av ett antal undantag. Närmast i tid har lagstiftaren i två omgångar moderniserat processreglerna i de så kallade EMR-reformerna, *En modernare rättegång I och II*.⁴⁰ Den första reformen 2008 ålade bland annat tingsrätterna att med ljud- och bildupptagning dokumentera berättelser som lämnats i bevis syfte, om det inte fanns särskilda skäl mot det.⁴¹ Reformerna innebar även uppmjukningar från muntlighetsprincipen i rätten att åberopa en skriftlig berättelse genom att i huvudförhandling kunna hänvisa till material, se avsnitt 2.3. De viktigaste undantagen sett till uppsatsens perspektiv redogörs för i avsnitt 2.3.

Ett särskilt undantag gäller barn och hur de ska förhöras. Så kallade barnförhör avhandlas i avsnitt 2.4

En förlängning av den fria bevisprövningens princip, se avsnitt 2.2.1, är den fria bevisvärderingen. Uppsatsens analys visar att domstolars praxis kring bevisvärdering har betydelse för hur 35:15 RB tillämpas. Avsnitt 2.5 redogör därför för den praxis som utvecklats för rättstillämpningen av gränsdragningen till bevisvärdering.

2.2 Principer för bevisupptagning

2.2.1 Fri bevisprövning

³⁸ Se Prop. 1942:5, s 153.

³⁹ Ibid, s 323.

⁴⁰ Se Prop. 2004/05:131 samt prop. 2015/16:39.

⁴¹ Se 6 kap. 6 § rättegångsbalken.

Enligt 35 kap 7 § rättegångsbalken råder fri bevisprövning inom svensk rätt. Fri bevisprövning skiljer sig från den legala bevisteorin som endast tillåter i lag angivna bevismedel med bestämt bevisvärde.

Fri bevisprövning inbegriper i sin tur både att valet av bevismedel inte har några begränsningar (fri bevisföring) samt att domaren dessutom har fritt att bedöma värdet av beviset (fri bevisvärdering), enligt innebörden i 35 kap. 1 § rättegångsbalken.⁴²

Endast i vissa undantagsfall⁴³ kan tingsrätten avvisa åberopad bevisning. Enligt Mellqvist är bestämmelsen fakultativ på så vis att det aldrig torde kunna utgöra tjänstefel att inte avvisa bevisning.⁴⁴

2.2.2 Muntlighet

Muntlig ska förstås som den form processmaterialet i en rättegång har.⁴⁵ En huvudförhandling i brottmål ska vara muntlig enligt 46 kap. 5 § rättegångsbalken. Det innebär att även bevisningen ska läggas fram muntligen inför domstolen. Detta beror på att rätten i överensstämmelse med *omedelbarhetsprincipen*, se nedan, ska kunna döma på vad som framkommit under huvudförhandlingen.⁴⁶ Skriftliga vittnesattester är därmed inte tillåtna, se dock undantag nedan. Muntligheten är enligt Bylander nära besläktad med offentlighetsprincipen,⁴⁷ och avsågs vid rättegångsbalkens införande stärka densamma.⁴⁸

Renfors benämner det muntliga förfarandet som något som stärker allmänhetens förtroende för rättsväsendet.⁴⁹

I *Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheternas* (Europakonventionen eller EKMR) artikel 6 innefattas muntlighetsprincipen i begreppet *rätten till en rättvis och offentlig förhandling*, även om det inte uttrycks direkt. Bylander återger att det är genom Europadomstolens praxis⁵⁰ som kravet på muntlighet framgår, och att det engelska uttrycket 'public hearing' gör det mer förståeligt att det har med muntlighet att göra även om det inte är självklart.⁵¹

2.2.3 Omedelbarhet

⁴² Se Ekelöf och Boman, s 243.

⁴³ Se (1942:740) rättegångsbalken 35 kap. 7 §.

⁴⁴ Se Mellqvist, s 503.

⁴⁵ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman, s 16.

⁴⁶ Ibid, s 17.

⁴⁷ Se Bylander och Lindholm, s 34.

⁴⁸ Ibid, s 25.

⁴⁹ Se Renfors, s 328.

⁵⁰ Se exempelvis Lundevall v. Sweden, no. 38629/97, 12 november 2002.

⁵¹ Se Bylander, s 56–57.

Enligt 30:2 RB ska domen grundas på vad som förekommit vid huvudförhandlingen, också känt som *omedelbarhetsprincipen*. I bevishänseende betyder det att ett bevis som, oavsett i vilken form, blivit framlagt inför rätten skulle kunna utgöra grund för domen. 35:8 RB stadgar emellertid att bevis ska upptagas vid huvudförhandling om det hålles en sådan. Nämnade paragraf är den lagliga grunden för principen om bevisomedelbarhet och har att göra med på vilket sätt beviset läggs fram, med andra ord *hur* domstolen tar del av beviset. Enligt principen om bevisomedelbarhet ska *upptagas* tolkas som att beviset ska ”*tillhandahållas domstolen utan förmedling av domstolsprotokoll i dess ursprungliga skick*”.⁵² Detta innebär för bevishanteringen att uppläsning från protokoll inte anses utgöra upptagning av bevis vid huvudförhandling. Ett muntligt förhör å andra sidan räknas som att det upptas inför rätten.

53

2.2.4 Koncentration

För brottmål är koncentrationsprincipen uttryckt i 46 kap. 11 § rättegångsbalken i det att huvudförhandlingen inte ska inneha onödiga uppehåll utan så långt det är möjligt genomföras i ett sammanhang. Huvudförhandlingar som inte kräver fler än tre dagar i anspråk ska om det inte finns särskilda skäl genomföras inom loppet av en vecka. Koncentrationsprincipen ansågs enligt förarbetena till rättegångsbalken utgöra andra sidan av myntet av muntlighetsprincipen i det att domarens omedelbara intryck av förhandlingen behövde vara friskt och levande eftersom det utgör fundamentet i prövningen.⁵⁴ Även omedelbarhetsprincipen förutsätter att koncentrationsprincipen tillämpas.

2.3 Undantag från principerna

I gällande rätt finns, som nämnts i föregående avsnitt, flera undantag från de processrättsliga principerna. Först och främst innebär själva införandet av 35:15 RB undantag från principerna om bevisomedelbarhet och muntlighet, vilket avhandlas i kapitel 3. Därutöver redogörs i detta avsnitt för de viktigaste undantagen som har med bevisupptagning och bevisvärdering att göra sett till uppsatsens frågeställningar; både om kritiken mot 35:15 RB och dess nytta.

De undantag som behandlas nedan är således om den fria bevisföringens princip samt muntlighetsprincipen.

2.3.1 Undantag till den fria bevisföringens princip

De fem undantag som stadgas i 35:7 RB innebär att rätten har möjlighet att avvisa beviset; om beviset saknar betydelse för målet, om beviset inte behövs, om beviset uppenbart skulle bli utan verkan, av kostnadsskäl eller av

⁵² Se Ekelöf och Boman, s 28.

⁵³ Ibid, s 28.

⁵⁴ Se Prop. 1942:5, s 319.

skyndsamhetsskäl.

Omständigheten att beviset inte behövs kan enligt Borgström exempelvis vara om beviset redan är styrkt eller faller under något som är allmänt känt, vilket inte heller behöver bevisas enligt 35:2 RB.⁵⁵ Undantaget för bevistillåtlighet med avseende på att beviset inte skulle ha någon verkan ska enligt Fitger mfl tolkas enligt följande. För att rätten ska kunna neka beviset får det inte kunna omstöpa bevisvärdet i sin helhet för det aktuella bevis temat. Det är enligt Fitger mfl ”i allmänhet mycket svårt att i förväg uttala sig om resultatet av viss bevisning” varför det torde krävas att man förvissas sig om att beviset *helt saknar värde* för att kunna avvisa det.⁵⁶

I uppsatsens slutanalys får principen om fri bevisföring och bevistillåtlighet med dess eventuella undantag betydelse när kritiken huruvida 35:15 RB medför bevisförbud behandlas.

2.3.2 Undantag till muntlighetsprincipen

Muntlighetsprincipen medför ett generellt förbud att i rättegången åberopa skriftliga berättelser⁵⁷, så kallade vittnesattester, som någon avgett. Berättelser som lämnats utom rätta kan dock i fyra givna situationer i 35:14 RB åberopas som bevis i en rättegång;

om det är särskilt föreskrivet,

om förhör med den som lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten,

om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, fördelarna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter, eller

om parterna godtar det och det inte är uppenbart olämpligt.

Det fjärde och sista undantaget tillkom i samband med tidiga-bevisreformen. Bestämmelsen hade tidigare endast gällt tvistemål. Av vikt för denna framställning är att bestämmelsen även föreskriver att skriftlig berättelse ska likställas med ljud- eller ljud- och bildupptagning. Det innebär att ett videoförhör kan åberopas, utan lämplighetsbedömning, i ovan fyra situationer med eller utan tillkomsten av 35:15 RB.

Genom 46:6 RB, för brottmålets vidkommande, kan parterna dessutom hänvisa till handlingar i målet, som då blir processmaterial. Skriftliga berättelser läses då inte upp, men utgör ändå del av avgörandet.

⁵⁵ Se Borgström, Rättegångsbalk (1942:740) 35 kap. 7 §, Karnov 2024-03-20 (JUNO).

⁵⁶ Se Fitger m fl, Rättegångsbalken (8 dec. 2023, Version 95, JUNO), kommentaren till 35 kap. 7 §.

⁵⁷ I överensstämmelse med RB 35:8.

Förutom undantagen i 35:14 RB finns bestämmelsen i 36:16 RB⁵⁸ som stadgar att ”vittnen ska lämna sin berättelse muntligen”. Dock innehåller andra stycket följande undantag (min kursivering).

Vid ett vittnesförhör får, om inte berättelsen åberopas enligt 35 kap. 15 §, det som vittnet tidigare har berättat inför rätten eller inför åklagare eller Polismyndigheten läggas fram *endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller när vittnet vid förhöret förklarar att han eller hon inte kan eller inte vill yttra sig*. Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför rätten och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, ska dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen om det inte är olämpligt.

Genom hänvisning i 37:3 RB⁵⁹ ska *vittne* även gälla part och målsägande. Det innebär att 36:16 RB blir en femte situation då videoförhör kan åberopas som bevis inför rätten oberoende av 35:15 RB. Att förhörspersonen avviker från sin utsaga alternativt inte kan eller vill medverka i rättegången är vanligt förekommande i rättegångar vid både *organiserad brottslighet* och *våld i nära relationer*, se avsnitt 3.2.1.2.

Undantagen i 35:14 RB och 36:16 RB har betydelse för uppsatsens fortsatta behandling av *nyttan* med 35:15 RB, eftersom kritik har framförts, se avsnitt 3.3.1, där det framhålls att undantagen hade kunnat tillämpas i stället för 35:15 RB, med likadan utgång i rättegången. Den kvalitativa studien undersöker bestämmelserna och hur de förhåller sig till 35:15 RB i avsnitt 4.3.3.4.

2.4 Barnförhör

Vid förhör av minderåriga finns det specialregler att förhålla sig till beroende på barnets ålder (över eller under femton år) och i vilken roll barnet förhörs (vittne, målsägande eller misstänkt). Exempelvis finns bestämmelser i 36:4 RB om att vittnen som är under femton år eller lider av psykisk störning får höras som vittne om rätten tillåter det. Det är emellertid endast reglerna som berör bevisupptagning som behandlas i detta avsnitt.

När det handlar om barn som utsatts för så kallade sedlighetsbrott finns ett prejudikat från Högsta domstolen som innebär att ett inspelat förhör med ett barn under femton år som huvudregel får åberopas inför rätten, vilket omfattas av undantagsreglerna i 35:14 RB. Gränsdragningen för användningen av inspelade förhör är om rättssäkerheten åsidosätts.⁶⁰ Nämnda praxis innebär att det har funnits undantagsregler liknande 35:15 RB i många år, men endast när det kommer till barn under femton år.

⁵⁸ Se Lag (2021:1107).

⁵⁹ Se Lag (2006:940).

⁶⁰ Se NJA 1963 s. 555.

I den empiriska undersökningen i kapitel fyra är samtliga barnförhör undantagna utredningen, då de skulle tillfört ytterligare ett lager av komplexitet. Således kommer inte barnförhör att behandlas vidare i uppsatsen i övrigt heller.

2.5 Den fria bevisvärderingens gränser

2.5.1 Praxis bevisvärdering

Även om det enligt den fria bevisvärderingens princip står domaren fritt att värdera den framlagda bevisningen, se avsnitt 2.2.1, har det likväl utvecklats viss praxis kring bevisfrågor. Inledningsvis är beviskravet ”vara ställt bortom rimligt tvivel” sedan länge gällande rätt.⁶¹ Detta högt ställda beviskrav har fått konsekvenser för bevisvärderingens gränser, som även de har utvecklats inom praxis.

I generell betydelse har Högsta domstolen i det så kallade ”Balkongmålet” slagit fast att ”Endast rationella skäl får inverka på bedömningen. Analysen ska vara objektivt grundad och utföras strukturerat.” I samma mål har yttrats att det krävs att åklagarens bevisning är tillräcklig för att motbevisningen som stöder den tilltalade ska värderas.⁶²

Praxis för bevisvärdering i sexualbrottsmål när ord står mot ord, vilket är fallet i de flesta sådana mål, har utvecklats i riktningen att en trovärdig utsaga från målsäganden inte är tillräckligt för fällande dom. Stödbevisning tillsammans med parternas berättelser kan däremot räcka för att åtalet ska gillas.⁶³ Högsta domstolen har gett riktlinjer för vad som är en trovärdig utsaga. Vid bedömningen av en berättelse ska vikt främst läggas vid om utsagan är

klar, lång, levande, logisk och rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar.⁶⁴

Faktorer som enligt Högsta domstolen kan utgöra stödbevisning i sexualbrottsmål är exempelvis vittnesuppgifter från personer som målsäganden haft kontakt med efter händelsen. Vittnets egna iakttagelser av målsägandens reaktioner kan tillsammans med de först nämnda uppgifterna kan utgöra indirekt stöd för målsägandens berättelse.⁶⁵

2.5.2 EKMR och rätten till ett effektivt motförhör

⁶¹ Se NJA 1980 s. 725 samt NJA 1996 s. 176.

⁶² Se NJA 2015 s 702.

⁶³ Se NJA 2009 s. 447 I och II.

⁶⁴ Se NJA 2010 s 671.

⁶⁵ Se NJA 2017 s 316.

Europakonventionen⁶⁶ utgör svensk lag, vilket innebär att tingsrätterna har att förhålla sig till dess lydelse samt praxis. Artikel 6 berör rätten till en rättvis rättegång. För uppsatsens vidkommande är artikel 6.3 d)⁶⁷ om den tilltalades rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom eller henne relevant, då det har utarbetats praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) kring gränsdragning för bevisvärdering i förhållande till om den tilltalade kunnat hålla ett effektivt motförhör.

Europadomstolen har slagit fast att möjligheten för den tilltalade att fråga ut ett vittne inte är bundet till tidpunkten då vittnet lämnar sina uppgifter, utan motförhöret kan ske senare under förfarandet.⁶⁸ Om den tilltalade däremot inte getts tillräcklig möjlighet att ställa motfrågor får detta konsekvens för bevisvärdet, som då inte kan utgöra huvudsaklig bevisning.⁶⁹ Om möjligheten till motförhör funnits men inte utnyttjats, har Europakonventionen inte kränkts.⁷⁰

Inom det svenska rättsväsendet får ovan bestämmelse och dess praxis betydelse framförallt när den tilltalade inte dyker upp, där fallet tas i utevero av den tilltalade.

För denna uppsats vidkommande blir Europakonventionens artikel 6.3 d) aktuell när 35:15 RB tillämpas och rätten får ta del av ett inspelat förhör, där det kan kombineras med ett tilläggsförhör (motförhör). Avvägningen gäller gränsdragningen för bevisvärdet, vilket kommer behandlas i den kvalitativa undersökningen i kapitel 4.

2.6 Sammanfattning

De processrättsliga principerna om fri bevisprövning, muntlighet, omedelbarhet samt koncentration såsom de beskrivits ovan utgör grundpelare för bevishanteringen inom svensk rätt. Undantag till principerna har funnits även innan 35:15 RB tillkom. Muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna är de principer som i och med 35:15 RB har luckrats upp till viss del, medan koncentrationsprincipen fortsatt fungerar som en konstant att förhålla sig till.

Den fria bevisprövningens princip är föremål för granskning när tillämpningen av 35:15 RB ska undersökas, både när det gäller bevisvärdering och bevistillåtlighet. Gränsdragningsfrågor för bevisvärdering när det kommer till *våld i nära relationer* behandlas i uppsatsens kvalitativa studie. Som konstaterats ovan är det enbart de situationer som nämns i 35:7 RB som utgör skäl

⁶⁶ Se Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna.

⁶⁷ Se Artikel 6.3 d).

⁶⁸ Se *Kostovski v. the Netherlands*, no. 11454/85, 20 november 1989 samt *W.S. v. Poland*, No. 11444/85, 19 juni 2007.

⁶⁹ Se *Delta v. France*, no. 11444/85, 19 december 1990 samt *A.S. v. Finland*, no. 40156/07, 28 september 2010.

⁷⁰ Se *Pullar mot Förenade kungariket*, no. 22399/93, 29 juni 1994.

för att inte tillåta bevis. I uppsatsens följande kapitel ställs frågan om 35:15 RB öppnar upp för ett mer generellt bevisförbud genom att rätten ska göra en lämplighetsbedömning av det åberopade tidiga beviset.

3 Regeln om bevisupptagning i 35:15 RB

3.1 Inledning

I brottmål får en berättelse som lämnats vid ett förhör inför en brottsbekämpande myndighet och som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning åberopas som bevis i rättegången även i andra fall än de som anges i 14 §, om det är lämpligt.⁷¹

I det här kapitlet avhandlas skälen för och vägen till tillkomsten av 35:15 RB (se lydelse ovan) såväl som kritik mot densamma. Kapitlet inleds med en redogörelse för vad bestämmelsen innebär konkret samt anvisningar om hur lämplighetsbedömningen ska göras. Efterföljande avsnitt om lagstiftningsprocessen behandlar först motiven till lagstiftningen, vilket inleds med en redogörelse för en rapport från Brottsförebyggande rådet. Rapporten ligger till grund för regeringens skäl till att göra det lättare att kunna åberopa tidiga bevis i brottmålsrättegångar och finns med som faktaunderlag inför efterkommande behandling av förarbetena. Vid redogörelsen av förarbetena betonas de förväntningar på bestämmelsen som fanns från lagstiftarens sida. Därefter följer en genomgång av remissinstanserna och deras synpunkter och inställning till lagförslaget. Eftersom uppsatsen kritiskt ska granska tillämpningen av bestämmelsen i 35:15 RB, inklusive kritik mot densamma, ägnas därpå ett avsnitt i kapitlet åt kritik som framkommit annan än den från remissinstanserna. Kritiken som behandlas är om lagstiftningen är till någon nytta samt om densamma leder till bevisförbud. Kapitlet inramas sist av en delanalys.

3.1.1 Innebörden av 35:15 RB

I andra kapitlet redogjordes för grundläggande processrättsliga principer samt vissa undantag från dessa. Genom den nya bestämmelsen i 35:15 RB tillåts avsteg från bevisomedelbarhetsprincipen stadgad i 35:8 RB i det att även inspelningar anses utgöra bevis i en brottmålsrättegång.

Rent tekniskt är det delar av bestämmelserna i 35:14 RB, se avsnitt 2.3.2 som utvidgas, genom att 35:15 RB öppnar upp för fler situationer där ett videospelat förhör tillåts åberopas som bevis inför rätten. Bestämmelserna i 35:14 RB som rör skriftliga berättelser är oförändrade. Förhör som lämnats inför brottsbekämpande myndighet och som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning ska få åberopas som bevis i rättegång *om det är lämpligt*.

Möjligheten att inför rätten spela upp ett videospelat förhör upptaget inför brottsförebyggande myndighet står dock inte i strid med omedelbarhetsprincipen enligt Ekelöf, eftersom det sker vid huvudförhandlingen.⁷² Lydelsen

⁷¹ Se (1942:740 rättegångsbalken 35 kap. 15 §).

⁷² Se Ekelöf, Rättegång IV, 2002 s 28.

”får” i bestämmelsen ska förstås som att regeln är fakultativ. Däremot betyder ”om det är lämpligt” att en bedömning ska göras kring tillåtligheten av beviset, vilket redogörs för enligt följande.

3.1.2 Lämplighetsbedömning

35:15 RB får tillämpas under villkoret att det är lämpligt, vilket i praktiken innebär att en lämplighetsbedömning ska göras av rätten. I propositionen, se avsnitt 3.2.1, framkommer att rätten ska beakta flera aspekter vid lämplighetsbedömningen. Rättssäkerheten ska tillgodoses i det att den misstänkte har haft möjlighet eller kommer att ha möjlighet att hålla ett effektivt motförhör. Därutöver ska processekonomiska skäl övervägas såväl som överblickbarheten över bevisen i rättegången genom en koncentrerad rättegång.⁷³ I övrigt är det upp till rätten att utforma lämplighetsbedömningen som den behagar då det inte finns några formkrav på hur den ska utföras.

3.2 Lagstiftningsprocessen

3.2.1 Regeringens motiv

3.2.1.1 *Brås rapport*

En stor del av faktaunderlaget för regeringens skäl till lagstiftningen i förarbetena, se nästkommande avsnitt, utgjordes av Brås rapport. Redogörelsen för rapporten syftar således till att ge en inblick i det kunskapsläge som rådde vid tiden för förarbetena. Förevarande avsnitt ska därför endast ses som bakgrundsinformation.

Rapporten⁷⁴ bygger på datamaterial avseende förundersökningar från Åklagarmyndigheten mellan åren 2008 och 2015 samt avseende brottmål från Domstolsverket mellan åren 2006 och 2015. Därutöver har datamaterial från intervjustudier med åklagare, utredare vid Polismyndigheten, tingsrättsdomare och advokater använts likväl som skriftliga rapporter från Domstolsverket, Ekobrottsmyndigheten samt Åklagarmyndigheten.

Med stora brottmål avses i rapporten tingsrättsmål med minst 60 timmar i huvudförhandling.⁷⁵ Brottmål med mer än 60 timmars förhandlingstid har ökat med strax över 50 % för perioden 2011–2015 jämfört med perioden 2006 – 2010.⁷⁶ En schablonberäkning från Domstolsverket ger att de uppskattade merkostnaderna för handläggningen av stora brottmål uppgick till ca 15,5 miljoner kronor per år för åren 2013–2015.

⁷³ Prop. 2020/21:209, s 43.

⁷⁴ Rapport 2017:4 Stora förundersökningar och brottmål – *utveckling, omfång och karaktär*.

⁷⁵ Ibid s 9.

⁷⁶ Ibid s 8.

Brås rapport pekar ut både omedelbarhetsprincipen samt muntlighetsprincipen som faktorer som bidrar till att brottmål blir omfattande. Samtidigt understryks att det inte är önskvärt att målen i stället delas upp i ett antal mindre mål eftersom bevisen fortfarande måste åberopas.⁷⁷ Själva orsaken till ökningen av stora brottmål förklaras med samhällsutvecklingen i övrigt som blivit mer teknikorienterad, både vad gäller den organiserade brottsligheten och inriktningen mot IT-brott, men även att brottsutredningen kräver mer resurser i takt med att brottsligheten blir alltmer komplex att utreda.⁷⁸ Ytterligare en förklaring till att de stora brottmålen ökat är lagstiftarens fokusering och satsningar på den *organiserade brottsligheten*, vilket i rapporten tolkas som en viss framgång i att lagföra huvudmän i kriminella nätverk.⁷⁹

Nuvarande regelverk pekas dock ut som svårhanterligt när det kommer till stora brottmål.⁸⁰ Brå efterlyser mer kompetens avseende IT inom polisväsendet generellt samt menar att IT-systemen inom både polis och åklagare inte är anpassade till stora ärenden. Liknande slutsats har Brå när det kommer till rättegångsbalken och dess utformning. Intervjupersonerna i Brås studie, som ligger till grund för rapporten, menar att rättegångsbalken främst är avsedd för mindre mål. En anpassning till stora brottmål utan att ge avkall på rättssäkerheten skulle kunna ge effektivitetsvinster.⁸¹

3.2.1.2 Förarbetena

I prop. 2020/21:209 *Utökade möjligheter att använda tidiga förhör* utvecklar regeringen sina avsikter att reformera och modernisera bevisupptagningen inom svenska domstolar. Propositionen tar avstamp i ett delbetänkande; Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål⁸² och ett slutbetänkande; Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg⁸³, vilka båda har remissbehandlats.

Det är den ökade mängden stora brottmål på senare år som propositionen har sin utgångspunkt i. Det konstateras inledningsvis att stora brottmål är mycket kostsamma för samhället med tanke på den tid och andra resurser som krävs. Inom begreppet *stora brottmål* ryms att det är ett stort *antal förhörspersoner* såsom målsäganden, vittnen och tilltalade inbegripna i förundersökningen och/eller rättegången, men avser även brottmål som omfattar ett stort *antal brott*. Med hänvisning till Brottsförebyggande rådets rapport, se ovan, från 2017 uppges att mest förekommande bland de stora brottmålen är ekonomisk brottslighet där bedrägeribrotten ökar stort. Våldsbrotten hamnar på en andra

⁷⁷ Rapport 2017:4 Stora förundersökningar och brottmål – *utveckling, omfång och karaktär*, s 10.

⁷⁸ Ibid. s 13.

⁷⁹ Ibid s 14.

⁸⁰ Ibid s 15.

⁸¹ Ibid. s 16.

⁸² Se SOU 2017:98.

⁸³ Se SOU 2019:38.

plats, varav mord och rån utgör merparten av dessa brott. Narkotikabrotten från organiserade nätverk kommer på tredje plats.

Regeringen bygger även sitt resonemang om att förskjutningen mot fler stora brottmål riskerar att innebära ett färre antal lagförda personer samt färre upplärade brott, på Brås rapport. Mot bakgrund av denna utveckling ses således ett behov av en anpassning och modernisering av lagstiftningen. Regeringen eftersöker effektiva brottsbekämpande metoder. Det understryks att det inte är frågan om ett frångående från de processuella principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration, utan en justering av desamma för att även vara anpassade till stora brottmål. Regeringen vill inom straffrätten säkerställa såväl effektivitet som rättssäkerhet i kombination med förutsättningar för materiellt riktiga domar utan att det blir obalans mellan parterna.⁸⁴

Reformen som behandlas i propositionen innehåller som helhet fler lagändringar än att tillåta videospelade förhör enligt 35:15 RB. Mest relevant för denna uppsats är att bestämmelserna om när skriftliga berättelser är tillåtna som bevis i 35:14 RB⁸⁵, se avsnitt 2.3, har utökats till att omfatta bevis som parterna godtar om det inte är uppenbart olämpligt. Dessutom har 36:16 RB, se avsnitt 2.3, som reglerar att inspelade förhör kan tillåtas om förhörspersonen avviker från berättelsen eller inte vill eller kan yttra sig, fått ett tillägg om att bestämmelsen gäller om inte berättelsen åberopas enligt 35:15 RB.⁸⁶ Med tidigare bevisupptagning vill regeringen även kunna få bukt med de långa häktningstiderna som Sverige fått mycket kritik för. Genom att ta upp bevis redan under förundersökningen inför rätten bör man kunna häva restriktioner eller häktningsbeslut som en följd därav, då det inte längre föreligger samma behov att skydda bevisning fram tills huvudförhandlingen.⁸⁷ Detta har varit möjligt att göra tidigare, men endast då risken varit att beviset annars skulle gå förlorat. Regeringen avser utöka bestämmelsen med att kunna ta upp bevis under förundersökningen även när någon är skäligen misstänkt och har underrättats om detta. Bestämmelsen kombineras med en utökad rätt att ta del av förundersökningsmaterialet inför förhöret. Nämnade lagändringar kommer till uttryck i 23:15 RB och 23:18c RB men ligger utanför denna uppsats syfte och frågeställningar och kommer således inte behandlas vidare.

Med hänvisning till reformerna *En modernare rättegång I och II*⁸⁸ konstateras att steg redan tagits mot att i vissa situationer göra undantag från de processrättsliga principerna genom att kunna avgöra vissa enklare brottmål utan huvudförhandling samt att i hovrätten få spela upp ljud och bildupptagningar från förhör i tingsrätten. Av rättssäkerhetsskäl valde man vid den tidpunkten att inte gå vidare med att kunna åberopa inspelade förhör inom ramen för

⁸⁴ Se Prop. 2020/21:209, s 15.

⁸⁵ Se (1942:740 rättegångsbalken 35 kap. 14 §).

⁸⁶ Se (1942:740 rättegångsbalken 36 kap. 16 §).

⁸⁷ Se Prop. 2020/21:209, s 26.

⁸⁸ Se Prop. 2004/05:131 och prop. 2015/16:39.

EMR.⁸⁹ Den tekniska utvecklingen inom både domstolsväsendet och de brottsbekämpande myndigheterna har sedan dess öppnat upp för att göra fler undantag till muntlighetsprincipen vad avser bevisupptagning, varför regeringen nu går fram med förslaget om att tillåta videoinspelade förhör som bevis.⁹⁰

Eftersom syftet med att hålla förhör inför domstol är att garantera rättssäkerheten av den muntliga bevisningen, som i sin tur ska borga för materiellt korrekta domar, poängterar regeringen vikten av att förhöret sker under rättssäkra former som även minimerar risken för otillbörlig påverkan av förhörspersonen.⁹¹ Ett dokumenterat förhör med både ljud och bild, menar regeringen, ger dessutom rätten förutsättningar att forma en egen uppfattning om hur förhöret gått till i rättssäkerhetskänslande, jämfört med ett uppläst förhör. Med den nya bestämmelsen i 35:15 RB kan rätten ta ställning till alltifrån hur förhörspersonen agerar till vilken typ av frågor som ställs, och dessutom är iakttagelserna rätten gör grundade på förstahandsinformation.

3.2.2 Remissinstanserna

En tydlig majoritet av remissinstanserna var positiva till lagändringen, även om många betonade vikten av ett effektivt motförhör.⁹²

Utredningens förslag innehöll att beviset skulle få återopas om det inte var olämpligt. Utredningen föreslog även att ljud- och bildupptagningen skulle kunna tas upp av ”åklagare eller Polismyndigheten eller annars utom rätta”.⁹³

Regeringens förslag hade slutligen lydelsen ”om det är lämpligt” angående att tidiga bevis ska få återopas, vilket blev det förslag som riksdagen beslutade om. Det slutliga förslaget från regeringen hade även ändrats i förhållande till utredningens förslag så att endast brottsbekämpande myndighet får ta upp beviset till förmån för det lite mer vaga begreppet ”annars utom rätta”.⁹⁴

Huvudargumenten som framfördes emot att kunna ta upp tidiga förhör som bevis handlade om rättssäkerhetsaspekter. Instanser som var mestadels kritiska till förslaget var bland andra JO och Sveriges advokatsamfund. Sveriges advokatsamfund var generellt mycket kritiskt till förslaget om att tillåta tidiga bevis, inte enbart vad gäller 35:15 RB. Det menades även att tyngdpunkten förskjuts i rättskipningen från att ha legat på domstolarna till att alltmer hamna på de brottsbekämpande myndigheterna.⁹⁵

⁸⁹ Se Prop 2004/05:131 s 164.

⁹⁰ Se Prop, 2020/21:209, s 39.

⁹¹ Ibid, s 40.

⁹² Ibid, s 38.

⁹³ Se SOU 2017:98 s. 235.

⁹⁴ Se Prop. 2020/21:209, s 38.

⁹⁵ Ibid, s 38.

Eftersom nämnda kritik rör rättssäkerhetsaspekter kommer den inte behandlas vidare i denna uppsats.

Annan kritik var hur vittnesedsproblematiken skulle lösas, med farhågor om lågt bevisvärde när berättelser lämnats utan att ha avlagt ed.⁹⁶

Det fanns även de remissinstanser som ville att bestämmelsen skulle gå ännu längre än utredningens förslag i tillåtlighet. Åklagarmyndigheten ansåg att det skulle föreligga en presumtion att tillåta det inspelade beviset, och Ekobrottsmyndigheten menade att bestämmelsen skulle omfatta samtliga förhör med hänvisning till att den misstänkte ändå kan åberopa ett förhör under rättegången.⁹⁷

Det förslag som regeringen till sist presenterade som slutförslag visar att man till viss del tagit hänsyn till de synpunkter remissinstanserna hade.

En lagrådsremiss gick ut till Lagrådet i april 2021 över hela lagförslaget om tidiga bevis. I Lagrådets yttrande över remissen anfördes ingenting vad gällde förslaget om 35:15 RB.⁹⁸

3.3 Övrig kritik

3.3.1 Nyttan med 35:15 RB

Peter Borgström ställer sig frågande till nyttan med den nya bestämmelsen i 35:15 RB jämfört med de befintliga bestämmelserna i 35 kap. 14 § första stycket 2 rättegångsbalken och i 36 kap. 16 § andra stycket samma balk. Borgström kan inte se några egentliga situationer då nämnda bestämmelser inte skulle ha kunnat åberopats. Genom 35:14 RB första stycket 2 medges att kunna spela upp förhör från exempelvis nyckelvittne om förhöret inte kunde hållas vid huvudförhandlingen. I 36:16 RB tillåts att spela upp förhör när vittnet förklarar att han eller hon inte vill eller kan yttra sig eller när vittnet avviker från vad han eller hon tidigare berättat. Den skillnad som Borgström kan se med den nya bestämmelsen är möjligheten att hålla tilläggsförhör i den nya bestämmelsen.⁹⁹

3.3.2 Bevisförbud?

Lämplighetsbedömningen i 35:15 RB ska innefatta samtliga omständigheter, inklusive den misstänktes möjligheter till ett effektivt försvar, exempelvis att hålla ett motförhör. Det är upp till rätten att bedöma om beviset ska tillåtas, vilket således ger domstolen möjligheten att i praktiken förbjuda bevis genom den nya bestämmelsen. Denna situation skulle kunna bli aktuell om

⁹⁶ Se prop. 2020/21:209, s 39.

⁹⁷ Ibid, s 38.

⁹⁸ Lagrådets yttrande 2021-04-26.

⁹⁹ Se Borgström, s 993–1000.

exempelvis ett vittne inte förväntas dyka upp till en huvudförhandling, varpå åklagaren yrkar att bevis ska spelas upp med stöd av 35:15 RB. Om den tilltalade inte getts möjlighet att försvara sig redan under förundersökningen kan rätten avvisa beviset. Borgström ställer sig då frågan om inte åklagaren i stället åberopar RB 35:14 första stycket 2, och på så sätt kommer undan lämplighetsbedömningen.

Borgström går så långt som att 35:15 RB kan innebära ett indirekt bevisföringsförbud genom bevisvärderingsbegränsningen i Europadomstolens praxis, se avsnitt 2.5, i det att beviset visserligen inte avvisas av domstolen, men tillmäts så lågt bevisvärde att det i praktiken varken gör till eller från i bevishänseende.

3.4 Delanalys

Moderniseringen av processrätten har pågått under en längre tid. Vad som ansågs ogörligt för några år sedan är inte längre det, utan är en följd av samhällsutvecklingen. Införandet av videoförhör som bevis vid fler situationer än tidigare är sett ur den vinkeln ett naturligt led i rättsutvecklingen.

Det ökande antalet grova brott var det tyngst vägande skälet till lagändringen att tillåta mer tidiga bevis, följt av att få bukt med otillåten påverkan av förhörspersoner. Syftet med bestämmelsen i 35:15 RB är således att tillgodose behovet av kostnadseffektivisering inom rättsprocessen samt att tillse mer materiellt riktiga domar. Vilket utfall bestämmelsen får när den ska tillämpas är dock inte nödvändigtvis samma sak som dess syfte, vilket undersöks i kommande kapitel.

En juridisk följd av lagändringen är att bevisomedelbarhetsprincipen inte längre är självklar inom processrätten. Bestämmelsen i 35:15 RB möjliggör de facto ett bredare fönster än tidigare för i vilka situationer som videoförhör kan vara tillåtet *om det är lämpligt*. När lagstiftning innehåller dylika värdeord som *lämpligt* finns det alltid en risk för godtycklig tillämpning. Lämplighetsbedömningen som ska göras enligt förarbetenas anvisningar kommer i bästa fall att bidra till en objektiv bedömning av tillåtligheten.

Samtidigt kan det konstateras att det råder fri bevisprövning i svensk processrätt med vissa uttömmande undantag¹⁰⁰, vilka dessutom är fakultativa att tillämpa. Det framstår inte som fullständigt uppenbart hur dessa bestämmelser *tillsammans* ska tillämpas av rätten, vilket även Borgström påpekat, se avsnitt 3.3.2. Det juridiska ramverket och hur det ska tolkas är på denna punkt inte lika tydligt som att bevisomedelbarheten luckrats upp, se ovan.

Den kvalitativa undersökningen i nästa kapitel syftar till att ge en inblick i hur domstolar i svenska tingsrätter tolkat och hanterat både

¹⁰⁰ Se 35:7 RB.

lämplighetsbedömningen och bevisstillåtligheten, genom att granska rättens motiveringar till tillämpningen av 35:15 RB. Innan dess undersöks omfattningen av tillämpningen av lagändringen samt på vilka typer av brott i en kvantitativ studie.

4 Empirisk undersökning av domar

4.1 Genomförande och urval

För att svara på den andra frågeställningen har i ett första steg omfattningen av tillämpningen av 35:15 RB undersökts enligt en kvantitativ empirisk metod, se avsnitt 1.4.

På den juridiska sökdatabasen JP Infonet¹⁰¹ gjordes av författaren den 1 mars 2024 en sökning med ”35 kap. 15§ rättegångsbalken”, ”35 kap. 15 § RB” samt ”35:15 RB” för datumen 1 januari 2022 tom 1 mars 2024 för samtliga Sveriges tingsrätter. Sökningen resulterade i 139 träffar med domar som jag läste igenom. Därefter började arbetet med att kategorisera domarna. Detta gjordes utifrån brottsrubricering, aktör (målsägande, vittne eller tilltalad), stort brottmål eller organiserad brottslighet/gängkriminalitet, våld i nära relationer samt vilka motiveringar som angetts till användningen av 35:15 RB. Arbetet var tidsomfattande, men angeläget eftersom data både till uppsatsens analys och till den kvalitativa studien bygger på materialet från den kvantitativa undersökningen.

För att svara på den andra delen av frågeställningen om *hur* rätten har motiveringar tillämpningen av 35:15 RB, har en kvalitativ empirisk metod valts, se avsnitt 1.4. Exempel på brottmål från undersökningen har valts ut utifrån möjligheten att diskutera mål som sticker ut i något avseende samt för att visa på de spektra tingsrätterna befinner sig inom, se urval i avsnitt 4.3.1. samt tillvägagångssätt i avsnitt 4.3.2. De mål som valts ut ska inte ses som representativa sett till antal eller andel, utan tjänar syftet att fördjupa förståelsen kring tingsrätternas tillämpning av 35:15 RB.

4.2 Resultat kvantitativ undersökning

Av de 139 sökningarna återstod 126 domar¹⁰² som kunde användas för uppsatsens syfte, medan resterande valdes bort. Tre domar visade sig vara dubletter. Två av domarna valdes bort då de hade oklar användning av 35:15 RB.¹⁰³ Åtta domar hade användningen av barnförhör, vilket faller utanför bestämmelsen.¹⁰⁴ Resultatet av undersökningens kategoriseringar enligt beskrivningen ovan presenteras med hjälp av tabeller¹⁰⁵ enligt följande.

4.2.1 Brottsrubriceringar

¹⁰¹ Se <https://www.jpinfonet.se>.

¹⁰² Se Bilaga A för sammanställning.

¹⁰³ Ystad tingsrätt mål B 3250-20 samt Vänersborgs tingsrätt mål B 3666-23.

¹⁰⁴ Attunda tingsrätt; målen B 1342-21, B 9139-20 och B 7185-23, Borås tingsrätt; målen B 961-22 och B 3333-22, Falu tingsrätt; mål B 3442-21, Helsingborgs tingsrätt; mål B 5082-22 samt Linköpings tingsrätt; mål B 3934-22.

¹⁰⁵ Se Bilaga B för sammanställning.

Antalet olika brottsrubriceringar inom användningsområdet uppgår till 40. Av tydlighetsskäl redovisas inledningsvis samtliga brottsrubriceringar i en tabell. Det totala antalet brottsrubriceringar som redovisas är 167, vilket är fler än de 126 mål som undersökningen omfattar. Detta beror på att somliga mål innefattar flera brottsrubriceringar, men med gemensam påföljd, (enligt huvudbrottsprincipen, se nedan) något som bör nämnas. Nedan tabell ska därför inte ses som en fördelning, utan enbart visa på den spridning av brottsrubriceringar som går att utläsa av undersökningen. Brottsrubriceringarna är listade i fallande ordning, där det mest förekommande brottet misshandel är överst.

Totala antalet brottsrubriceringar

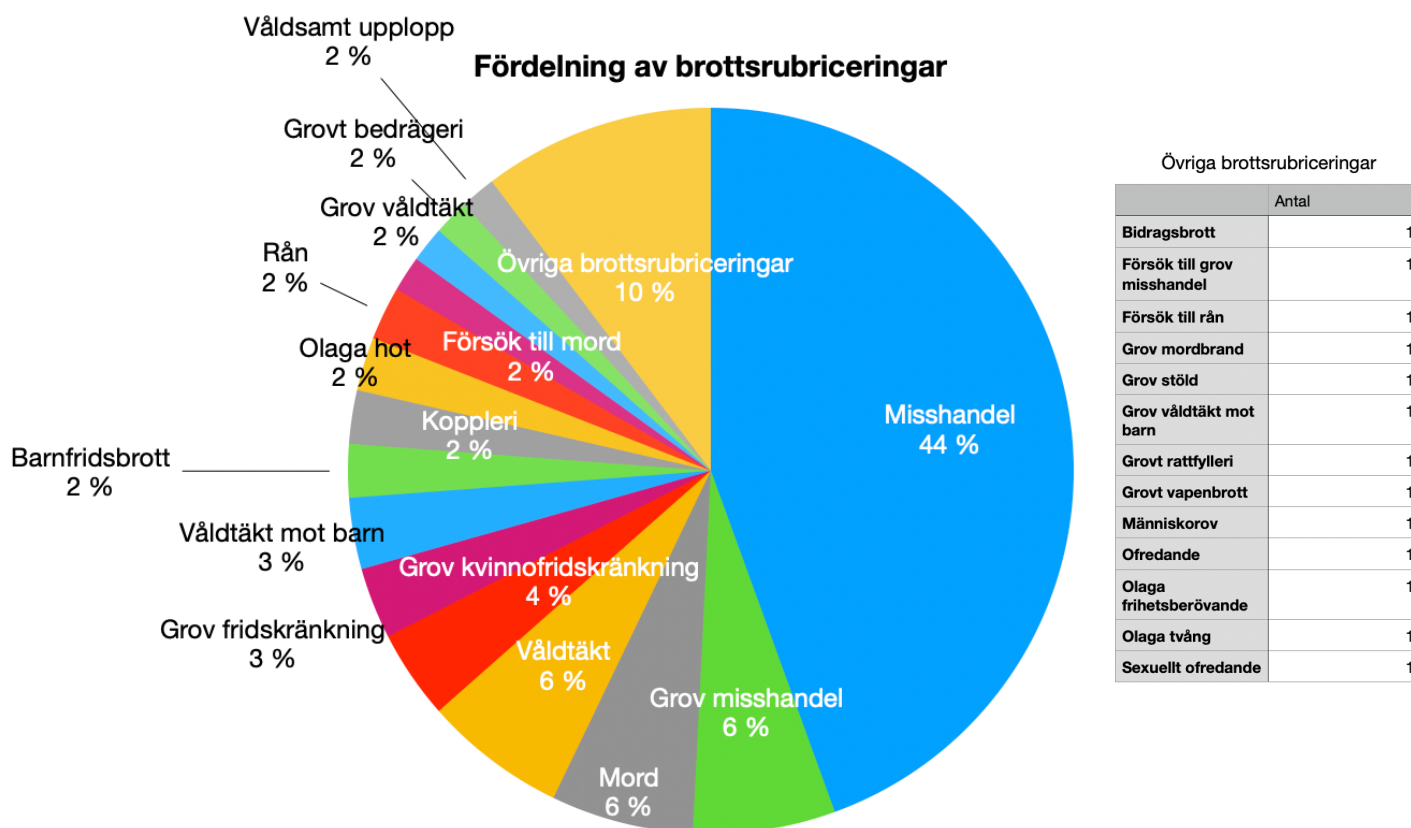
	Antal
Misshandel	54
Barnfridsbrott	13
Olaga hot	11
Grov misshandel	10
Våldtäkt	10
Mord	8
Grov kvinnofridskränkning	5
Grov fridskränkning	4
Ofredande	4
Våldtäkt mot barn	4
Försök till mord	3
Koppleri	3
Människorov	3
Rån	3
Grov våldtäkt	2
Grov våldtäkt mot barn	2
Grovt bedrägeri	2
Grovt vapenbrott	2
Hemfridsbrott	2
Skadegörelse	2
Våldsamt upplopp	2
Bidragsbrott	1
Försök till grov misshandel	1
Försök till grovt utnyttjande av barn för sexuell posering	1
Försök till rån	1
Grov förskingring	1
Grov mordbrand	1
Grov stöld	1
Grovt barnfridsbrott	1
Grovt förtal	1
Grovt narkotikabrott	1
Grovt rattfylleri	1
Grovt skyddande av brottsling	1
Olaga frihetsberövande	1
Olaga tvång	1
Ringa misshandel	1
Ringa narkotikabrott	1
Sexuellt ofredande	1
Sexuellt övergrepp mot barn	1

Med hänseende till uppsatsens syfte att undersöka tillämpningen av tidiga bevis i 35:15 RB har jag i den proportionella fördelningen mellan

brottsrubriceringar i de 126 målen utgått från den brottsrubricering som är mest relevant för bevisupptagningen. I valet mellan ett exempelvis i ett specifikt fall redovisa *barnfridsbrott* eller *misshandel*, (där straffskalan uppgår till högst två år i båda fallen) är det således *misshandel* som redovisas utifrån att förhörspersonen i dessa fall varit den aktör (oftast målsägande) som varit föremål för det uppspelade förhøret.

I de fall relevansen inte går att avgöra, har jag i stället använt mig av den så kallade *huvudbrottsprincipen*¹⁰⁶. Enligt nämnda princip redovisas mål som har fler brottsrubriceringar än en endast en gång, och då utifrån vilket brott som har strängast straffskala. Om ett brottmål exempelvis innefattar både *olaga hot* och *misshandel*, är det den senare som redovisas.

Brottsrubriceringen *misshandel* står för 44 % av fallen i de 126 domarna, följt av *grov misshandel*, *mord* och *våldtäkt* som samtliga utgör 6 % vardera. *Grov kvinnofridskränkning* uppgår till 5 %, medan *grov fridskränkning* samt *våldtäkt mot barn* utgör 4 % vardera. Se diagram nedan för fördelningen av brottsrubriceringar. De brottsrubriceringar som utgör 1 % eller mindre vardera är sammanslagna i *övriga brottsrubriceringar*, därtill listade var för sig i tabellen till höger om diagrammet.

¹⁰⁶ För definition, se exempelvis Brås kriminalstatistik, https://bra.se/download/18.3c6dfe1e15691e1603ebf621/1475136305514/Kriminalstatistiken_Definitioner_och_begrepp_2016.pdf, besökt 2024-05-08.

Fig.1

4.2.2 Aktörer

Aktör i undersökningen ska förstås som typ av förhörsperson. Att kategorisera aktörer är tänkvärt som sidoinformation kopplat till vilken typ av brottslighet som 35:15 RB tillämpats på. Utifrån vilken brottstyp som ett brottmål handlar om kan det vara intressant att se vilken typ av förhörsperson som oftast är aktuell.

Målsäganden utgjorde förhörsperson i videoförhören i 105 mål, motsvarande 83 %. I sju mål (6 %) var den *tilltalade* förhörsperson, i ytterligare tio av målen (8 %) var det ett eller flera vittnen som förhördes, och i fyra mål (3 %) var det *både målsäganden och vittnen* som förhördes.

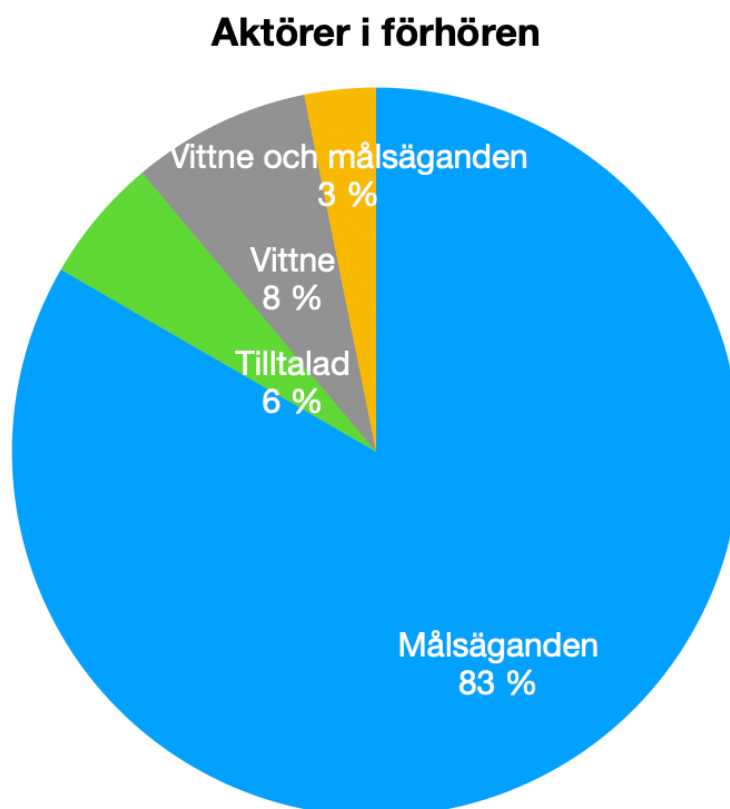

Fig.2

4.2.3 Stora brottmål eller organiserad brottslighet

Huvudskälet till tidiga-bevisreformen var att få bukt med kostnader för de stora brottmålen samt organiserade brottslighetsmålen. Det är därför en viktig faktor i uppsatsens kvantitativa studie att undersöka utfallet i tillämpningen vid denna typ av mål.

13 av 126 brottmål hade karaktären av att vara antingen stora brottmål eller ha kopplingar till organiserad brottslighet, vilket utgör drygt 10 % av samtliga undersökta mål. Kriteriet för att kategoriseras som *stort brottmål* är samma som redogjordes för i avsnitt 3.2.2.1, vilket är Brås definition om 60 timmar huvudförhandlingstid i tingsrätt. Även för *organiserad brottslighet* har jag låtit Brås definition om *nätbaserad vinstinriktad brottslig verksamhet etc*, se avsnitt 1.5.3.3, styra vilka mål som går att härröra till nämnda kategori.

Andel våld i nära relationer respektive organiserad brottslighet

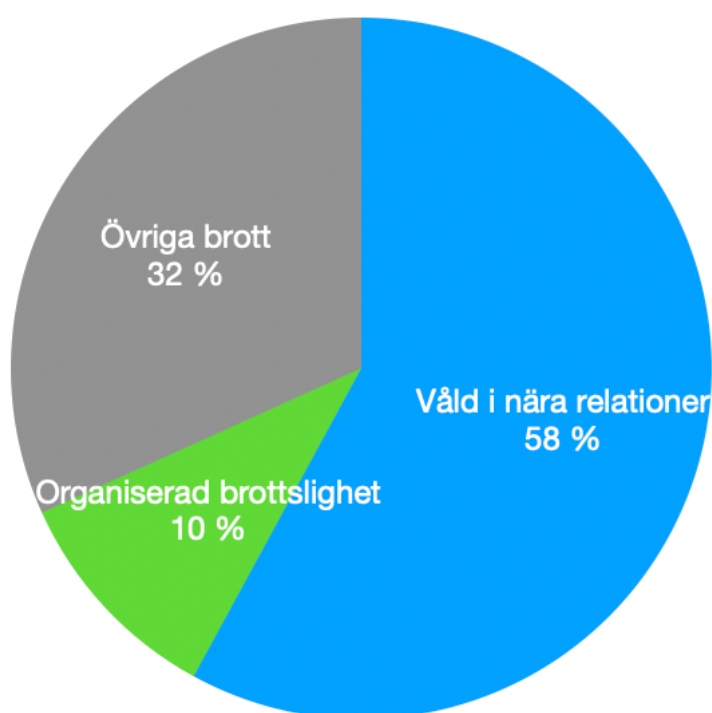

Fig.3

Vilken den huvudsakliga brottsrubriceringen är som ska kategoriseras i denna typ av mål är inte självklart, då det kompliceras ytterligare av förekomsten av flertalet tilltalade, och att alla tilltalade sällan har samma brottsrubriceringar. Exempelvis kan samma brottsliga händelse inbegripa mord, medhjälp till mord, skyddande av brottsling, grovt egenmäktigt förfarande, stöld, skadegörelse, narkotikabrott med flera¹⁰⁷. I redovisningen har jag därför valt att ha med de brottsrubriceringar som kan anses vara relevanta i förhållande till användningen av 35 kap 15 § rättegångsbalken i aktuellt mål.

Vid övervägningen om hur ett brott ska kategoriseras är det slutligen en bedömningsfråga då det inte alltid tydligt framgår i domen. Några fall är solklara när exempelvis gängbrottsligheten explicit uttrycks i någon del av domen. I andra fall behöver slutsatser dras, exempelvis genom att utredningsmaterialet är omfattande med ett väldigt stort antal förhörspersoner. I de flesta

¹⁰⁷ Se mål B 2229-21 Luleå tingsrätt.

fall går det att avgöra om det är tal om ett stort brottmål eller organiserad brottslighet genom att läsa i de delar av domen som har med utredningen att göra. I de enstaka fall då jag varit osäker har det räckt med en mer ingående läsning av domen. Med det sagt finns det en viss risk att något av de 126 brottmålen har hamnat i fel kategori, men det bör inte påverka resultatet av undersökningen.

Fördelning i antal stora brott och organiserad brottslighet

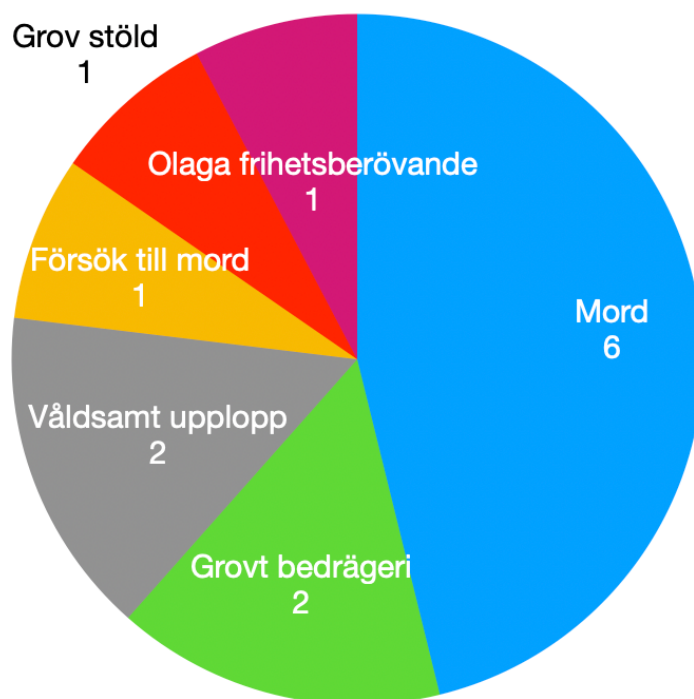

Fig. 4

4.2.4 Mål med koppling till våld i nära relationer.

Ett av skälen till lagändringen om att utöka tillåtligheten av tidiga bevis var att adressera relationsvåld, se avsnitt 3.2.1.2. Det är av denna anledning som den kvantitativa undersökningen omfattar att kartlägga hur tillämpningen av 35:15 RB sett ut, i kategorin *våld i nära relationer*. Definitionen för *våld i nära relationer* som uppsatsen utgår ifrån beskrivs i avsnitt 1.5.3.4, och har till innebörd att *den som utsätts för våldet har en nära relation till förövaren*.

Inför bedömningen av vilka brottmål som ska höra till nämnda kategori har jag läst igenom stora delar av domarna för att kunna avgöra om den tilltalade och målsägande hade en nära relation. Typiskt sett har alla sammanboende räknats ha en nära relation, varför även familjemedlemmar som inte har en kärleksrelation räknas hit, men även de mål där det framgår att berörda personer har eller har haft någon form av förhållande ingår i begreppet nära relation.

Diagrammet i 4.2.3 angående andel *våld i nära relationer* och *stora brott* visar att 73 av 126 mål, dvs 58 % av målen har en koppling till *våld i nära relationer*. I 70 av dessa 73 mål har våldet utövats av män mot kvinnor.

I kategorin *våld i nära relationer* ryms flera brottsrubriceringar; misshandel, grov misshandel, grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning, barnfridsbrott, hemfridsbrott, grov våldtäkt, våldtäkt, olaga hot med flera. I diagrammet nedan är fördelningen av samtliga brottskategorier gjord utifrån den metod som beskrivs i avsnitt 4.2.1.

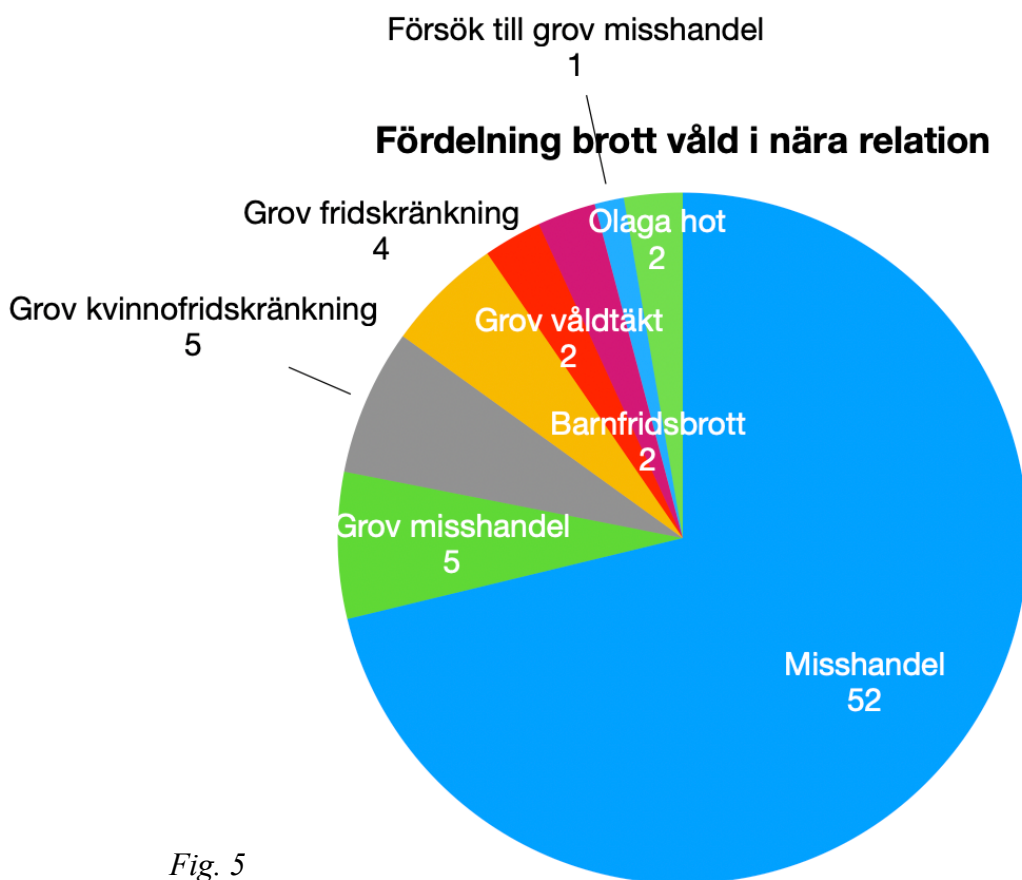

Fig. 5

4.2.5 Motivering till användningen av 35:15 RB

Eftersom bestämmelsen ska tillämpas efter att en lämplighetsbedömning¹⁰⁸ gjorts är det av intresse att kartlägga hur rätten motiverat uppspelningen.

¹⁰⁸ Se prop. 2020/21:209, s 64.

I 124 fall, motsvarande 98 %, har videoförhöret spelats upp inför rätten, men i 2 fall har tingsrätten nekat uppspelningen, åtminstone initialt.

Andel uppspelningar av förhör

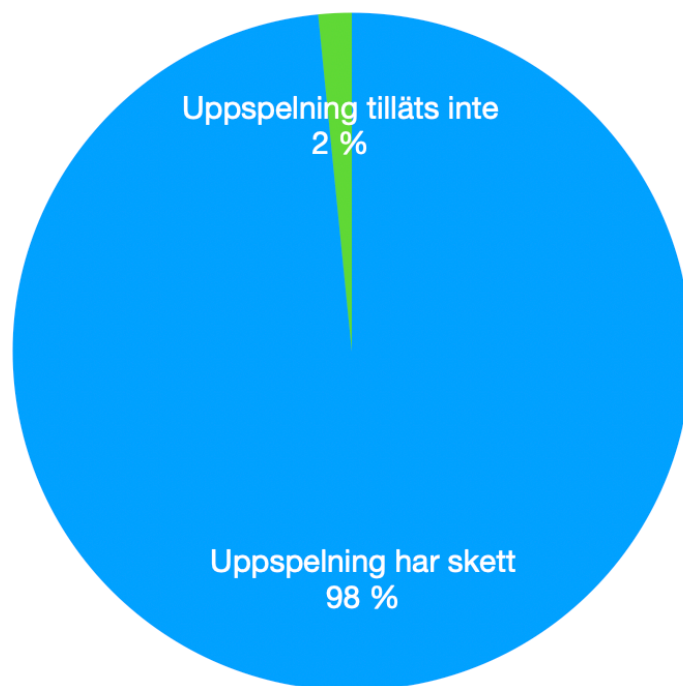

Fig. 6

I 36 fall, motsvarande 29 % av de totalt 124 målen med uppspelade förhör, har rätten angett att något slags beslut tagits kring användningen av inspelade förhör. Formuleringarna skiljer sig åt, men innebörden är att tingsrätten tillåtit att åklagaren åberopar beviset. Exempel på lydelse är: *Tingsrätten har beslutat att tillåta åklagaren att åberopa...* eller *tingsrätten har tillåtit att uppspelning skett*. I några fall¹⁰⁹ finns ett outtalat beslut, där nämns varken orden *tillåta* eller *besluta*, men tingsrätten beskriver hur lämplighetsbedömningen gått till. Det beskrivs i nämnda fall att den tilltalade getts möjlighet till motförhör, eller att polisförhören skett under rättssäkra former. Lämplighetsbedömningen har lett till att videoförhöret tas med i bevisvärderingen. I Fig. 7 listas denna beslutstyp som aktiv.

I 87 fall, eller 70 % av målen anges att det är *med stöd av...* eller *i enlighet med reglerna i 35:15 RB*, eller *på begäran av* åklagaren, målsäganden, tilltalade som skäl till att uppspelningen av förhöret sker. I denna kategori inryms även andra liknande lydelse. I Fig. 7 benämns denna beslutstyp som passiv. Det är endast beslut som går att utläsa ur domen som redovisas, varför beslut

¹⁰⁹ Se Solna tingsrätt målen B 7388-21 samt B 10459-20.

tagna i anslutning till rättegången faller utanför undersökningen. Andelen passiva beslut är därför inte fullt underbyggd.

I 3 fall, eller 2 % saknas motivering till tillämpningen av 35:15 RB. Det går inte att utläsa från domarna *hur* eller *om* rätten har resonerat kring tillåtligheten av att spela upp videoförhöret. Det kan dock i samma domar finnas resonemang kring bevisvärderingen kring videoförhöret. Exempelvis kommenteras om förhörspersonen verkar trovärdig.

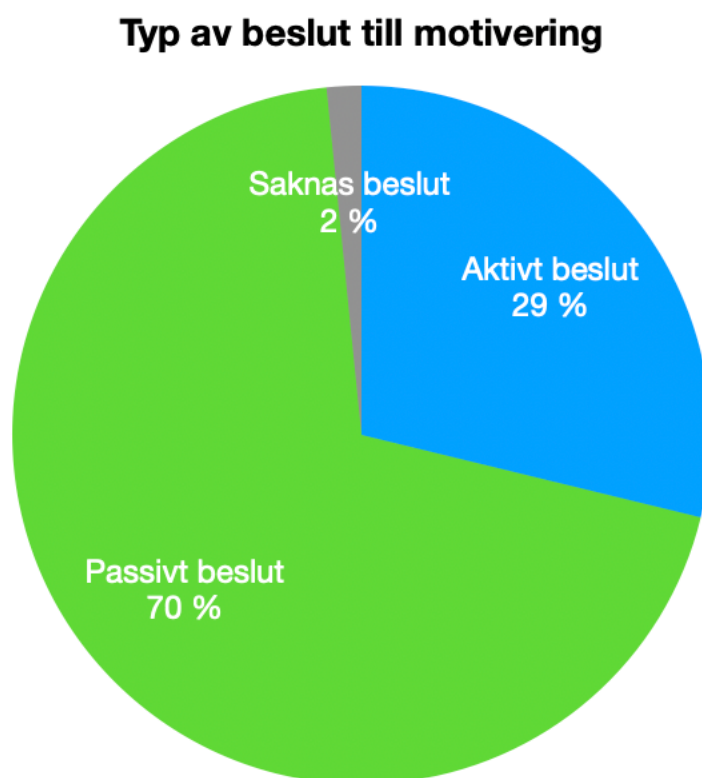

Fig. 7

Motiveringarna totalt sett är alltifrån någon enstaka mening, vilka då har karaktären av ett konstaterande, till mer omfattande och förklarande.

I den fortsatta behandlingen av motiveringarna kommer alla domar som inte uttryckligen nekat uppspelning att betraktas som att uppspelningen godtagits.

4.2.6 Delanalys kvantitativ undersökning

Inledningsvis är det slående hur stor andel, hela 58 %, av de tillämpade målen som har koppling till våld i nära relationer. Denna brottskategori nämns i förarbetena, men är inte lagstiftarens huvudmålgrupp för lagändringen, vilket de stora brottmålen inklusive den organiserade brottsligheten är. Att endast 10

% av de tillämpade fallen berör stora brottmål eller organiserad brottslighet skulle kunna vara en indikation på att lagändringen i detta avseende inte nått ända fram. Det går å andra sidan inte att dra några säkra slutsatser om hur 35:15 RB tillämpats på *organiserad brottslighet* som helhet, eftersom uppsatsen inte undersöker *hela* tidiga-bevisreformen, utan endast bestämmelsen och tillämpningen av 35:15 RB. Därutöver hade det behövts nyare data att jämföra utfallet med än den rapport från Brå som regeringen vilar sitt resonemang på, då den är gjord 2017.

Det kan konstateras att rätten har fått ta del av det videoinspelade förhöret i de absolut flesta fallen, oavsett om ett formellt beslut framgår av domskälen eller inte. Tillämpningen verkar således inte vara avhängig på om motiveringen varit utförlig, fåordig eller rent av icke-existerande.

Att så mycket som 83 % av aktörerna är målsäganden är en annan siffra som sticker ut. Enbart sju av aktörerna var en tilltalad

Resultatet väcker följdfrågor, inte minst kring effektivitet i bemärkelsen kostnadseffektivitet, då detta skäl var ett av huvudargumenten i förarbetena. Att så liten andel av tillämpningen går att hänföra till *stora brottmål* eller *organiserad brottslighet* innebär inte per se att lagändringen haft liten kostnadseffektivitet, då det kommer an på övrig tillämpning och om andra brottskategorier tillämpat 35:15 RB så att det blivit kostnadseffektivt.

För att kunna besvara frågeställningen om *hur* rätten har motiverat användningen av 35:15 RB undersöks ett antal av motiveringarna mer ingående i den kvalitativa undersökningen i följande avsnitt.

4.3 Resultat kvalitativ undersökning

4.3.1 Urval

När ett antal fall ska studeras mer ingående är det viktigt att urvalet av objekten för studiet inte sker godtyckligt. Det finns olika sätt att angripa objektiviteten i analysen. Med hänseende till förevarande uppsats frågeställningar, är det angeläget att motiveringarna är tillräckligt omfattande för att kunna jämföras med kritiken avseende lagstiftningens nyttoaspekt, tillämpningens påverkan för bevisvärdet samt eventuellt bevisförbud. Hela undersökningsmaterialet omfattar 126 mål med lika många motiveringar. Att analysera samtliga motiveringar vore för tidsomfattande. För att materialet inte ska bli alldeles för svårarbetat, men ändå vara tillräckligt substansrikt, har gränsen dragits vid motiveringar som innehåller minst 50 ord. På så sätt har de 42 mest omfattande motiveringarna sett till antal ord valts ut för vidare undersökning. Det innebär inte att alla 42 motiveringarna kommer att omnämnas i materialet, men de har varit med i analysen. Med det sagt innehåller den kvalitativa analysen följande undantag när det kommer till att endast de mest

omfattande motiveringarna finns med. I två fall har rätten nekat uppspelning av förhör. Detta sticker ut i sammanhanget, varför det är av intresse att belysa motiveringarna till avslagen, även om de inte är så omfattande att de faller inom 50-ordsgränsen.

De båda brottskategorierna *organiserad brottslighet* samt *våld i nära relationer*, vilka är de grupper som lagstiftningen vill träffa, representeras i motiveringarna, liksom motiveringar som är hämtade från mål som faller utanför de två första kategorierna. Genom det sätt på vilket urvalet är gjort finns ingen möjlighet att nå proportionalitet mellan ovan nämnda kategorier, dock är det tillräckligt omfattande representation för att kunna se vissa mönster samt föra en diskussion om materialet.

4.3.2 Tillvägagångssätt

Ett första steg har varit att noggrant läsa igenom de valda motiveringarna. Därefter har de analyserats utförligt utifrån att hitta mönster vad gäller bevisvärde, bevisstillåtlighet och nytta samt aspekter utifrån lämplighetsbedömningen. I analysen redovisas även andra mönster som tillför värde till diskussionen. Det är ett spretigt underlag, vilket kan vara en svaghet när det kommer till att föra ett påstående i bevis. Det finns även en risk för att intressanta eller innehållsrika motiveringar faller bort för att de är kortfattade.

Analysen kommer att ske löpande i texten samt i en delanalys i slutet av kapitlet. Det är *effekt* och *nytta* som jag särskilt letar efter i motiveringarna, varför de olika delarna undersöks var för sig. Såväl lämplighetsbedömningen som trovärdighetsbedömningen samt bevisvärde behandlas var för sig för att se om de tillsammans kan ge en klarare bild. Resultat presenteras tematiskt avseende undersökningsmaterialet, där exempel på motiveringar lyfts in för att visa på vissa formuleringar. I domscitaten har ingenting ändrats i texten förutom att namnen på målsäganden och tilltalad ersatts av MÅ respektive TT.

4.3.3 Tingsrätternas motiveringar till tillämpningen av 35:15 RB

Avsnittet inleds med tre aspekter på betydelsen för bevisvärderingen i tingsrätternas motiveringar.; förhörets kvalitet, effektivt motförhör och trovärdighetsbedömningen. Därefter avhandlas motiveringar då förhörspersonen tar tillbaka sin berättelse eller inte medverkar vid rättegången följt av de motiveringar där rätten inte tillät uppspelning av förhöret. Sist i avsnittet behandlas motiveringar som på olika sätt beskriver lämplighetsbedömningen, men även övriga observationer lyfts innan den kvalitativa undersökningen sammanfattas i en delanalys.

4.3.3.1 Förhörets kvalitet och dess betydelse för bevisvärdet

Flertalet motiveringar innehåller, som nämnts ovan, beskrivningar på hur delar av lämplighetsbedömningen har gjorts inklusive rättssäkerhetsaspekter såsom hur förhöret gått till, och att den tilltalades rätt till ett effektivt motförhör har tillgodosetts.

Förhörets kvalitet är en av de faktorer som i vissa av motiveringarna synes ha påverkan på bedömningen av bevisvärdet. Några tingsrätter understryker att förhöret inte innehållit ledande frågor,¹¹⁰ andra att frågorna varit öppna och att förhörspersonen fått lämna en fri berättelse¹¹¹. I några fall konstateras rätt och slätt att det inte finns anledning att anmärka på hur förhören har genomförts.¹¹² Se även fallen om lämplighetsbedömning i avsnitt 4.3.3.6¹¹³ där förhöret omnämns.

Nedan exempel berör ett misshandelsmål¹¹⁴ (*våld i nära relation*). Rätten har trots att de tekniska förutsättningarna inte varit optimala, samt att förhöret avbrutits och återupptagits ändå bedömt det inspelade förhöret gått till på ett tillfredsställande sätt.

Förhöret skedde i parternas lägenhet direkt efter händelsen och spelades in med kroppskamera. Detta har av förklarliga skäl medfört att förhöret varit något rörigt och avbrutits vid några tillfällen. Tingsrätten anser likväl att det framkommit en tydlig och sammanhängande berättelse som får anses fri från motsägelser. Den framstår som självupplevd och MÅ, som gjort klart att hon inte alls vill medverka, har inte givit intryck av att vilja överdriva vad som har hänt. Hon har också i tilläggsförhör bekräftat uppgifterna och förtydligat där så har behövts. Hennes uppgifter får också stöd av de skador som konstaterats.

I ett misshandelsmål¹¹⁵ (*våld i nära relation*), se nedan, där målsägandeförhöret hölls på sjukhus med undermålig utrustning, tillmättes beviset mycket lågt värde.

Tingsrätten kan inledningsvis konstatera att förhöret är mycket bristfälligt, inte minst eftersom det inleds med att förhørsledaren återger vad MÅ tidigare berättat. Åklagaren har berättat att detta hade sin förklaring i att inspelningsutrustningen inte fungerade inledningsvis. Enligt tingsrättens bedömning är det bevisvärde som kan tillmätas det inspelade förhöret försumbart med hänsyn till att det för tingsrätten är oklart hur MÅ själv berättade.

¹¹⁰ Se Falu tingsrätt mål B 2866-22 samt Värmlands tingsrätt målen B 2157-21 och B 6289-22.

¹¹¹ Se Helsingborgs tingsrätt mål b 8062-20, Örebro tingsrätt mål B 5503-21, Södertörns tingsrätt mål B 897-21, Luleå tingsrätt mål B 3786-23, B 176-23.

¹¹² Se Varbergs tingsrätt mål B 880-22, Södertörns tingsrätt mål B 18686-22.

¹¹³ Se Hälsinglands tingsrätt mål B 3240-23 samt Hälsinglands tingsrätt mål B 2121-23.

¹¹⁴ Se Södertälje tingsrätt mål B 1758-22.

¹¹⁵ Se Örebro tingsrätt mål B 3435-21.

4.3.3.2 *Effektivt motförhör och dess betydelse för bevisvärdet*

När bevisvärdet kommenteras i de undersökta fallen handlar det ofta om den tilltalades rätt till ett effektivt motförhör. Det uppspelade förhöret tillmäts generellt ett lågt bevisvärde när förhörspersonen tagit tillbaka sin berättelse, eller av annan anledning inte kunnat medverka vid huvudförhandlingen, eftersom rätten menar att något verkligt motförhör inte kunnat hållas. Detta förhållningssätt är inget unikt för 35:15 RB och dess tillämpning. Det som är nytt är att lagstiftaren genom förarbetena tillmäts tilläggsförhöret bevisvärde motsvarande ett effektivt motförhör. Eftersom denna uppsats vill undersöka tillämpningen av 35:15 RB måste därför beläggas hur svenska tingsrätter resonerar kring bevisvärderingsfrågor och vad som utgör ett effektivt motförhör. Jag kommer att gå igenom några olika fall från undersökningen som speglar ytterligheterna i resonemanget.

Följande exempel¹¹⁶ är hämtat från ett mål om misshandel (*våld i nära relation*) där målsägande, trots upprepade försök inte blev delgiven kallelsen och således inte hörd. Konsekvensen av det uteblivna motförhöret blev att det inspelade förhöret tillmättes lågt bevisvärde.

Det kan dock konstateras att det inte har varit möjligt för TT och inte heller för rätten att genom frågor kontrollera riktigheten av de uppgifter som MÅ lämnat i polisförhöret eller att konfrontera MÅ med de uppgifter som TT lämnat i rättegången. Detta förringar naturligtvis bevisvärdet av MÅs uppgifter betydligt och uppgifterna kan mot bakgrund av det sagda inte tillmätas annat än ett mycket begränsat bevisvärde.

Ett annat fall med begränsat bevisvärde som konsekvens av uteblivet motförhör är följande. Målet¹¹⁷ rör olaga frihetsberövande där målsägande är utvisad från Sverige och inte har gått att nå inför huvudförhandlingen.

Vid förhören har inte försvararna varit närvarande och eftersom MÅs uppgifter har lagts fram vid huvudförhandlingen på det här sättet har försvararna saknat möjlighet att ställa kontroll- eller motfrågor till MÅ. Det förhållandet att MÅs uppgifter har presenterats genom uppläsning och uppspelning av polisförhör innebär att tingsrätten måste värdera uppgifterna med stor försiktighet.

Andra sidan av myntet är följaktligen att det inspelade förhöret tillmäts högt bevisvärde i flera fall¹¹⁸ då det kunnat hållas ett motförhör. I följande exempel¹¹⁹ gällande en rättegång om rån, består det mesta av åklagarens bevisning av målsägandeuppgifter, vissa av dem i form av inspelade förhör. Försvaret

¹¹⁶ Se Södertörns tingsrätt mål B 18686-22.

¹¹⁷ Se Södertörns tingsrätt mål B 897-21.

¹¹⁸ Se Värmlands tingsrätt målen B 2157-21 och B 6289-22

¹¹⁹ Se Varbergs tingsrätt mål B 880-22.

gjorde gällande att rätten skulle beakta att motfrågor inte kunnat ställas under förundersökningen, vilket tillbakavisades av rätten.

Även om försvaret inte haft möjlighet att hålla förhör i direkt anslutning till polisförhören får de tilltalades rätt till motförhör i detta fall anses tillgodosedd genom tilläggsförhören inför rätten. Enligt rättens mening har det i detta fall alltså mindre betydelse för bevisvärderingen att tidigare förhör med målsägandena spelats upp.

Tingsrättens resonemang ovan är i enlighet med EKMRs praxis, se kapitel 2.4.2.

Ett anmärkningsvärt fall är följande mål¹²⁰ om misshandel (*våld i nära relation*). Först tilläts inte uppspelning av det inspelade förhöret. När målsäganden ändrade sin utsaga under huvudförhandlingen togs ett beslut om att tillåta uppspelning samt att hålla tilläggsförhör med målsäganden. Det som sticker ut med detta mål är både rättens värdering av tilläggsförhöret, och värderingen av det inspelade förhöret. Bevisvärdet ansågs vara lägre än om ett sedvanligt förhör kunnat hållas med målsäganden under huvudförhandlingen. Med tanke på syftet med införandet 35:15 RB och siktet på materiellt riktiga domar blir detta förhållningssätt märkligt eftersom själva kärnan i bestämelsen är att det är positivt med tidiga bevis. Ännu mer anmärkningsvärt är värderingen av tilläggsförhöret i det att det inte tillerkänns värde som effektivt motförhör. Enligt EKMR och gränsdragningen för effektivt motförhör, se avsnitt 2.4, kan motförhöret hållas vid ett senare tillfälle, vilket är fallet här. Naturligtvis är rätten fri att värdera målsägandes utsaga lägre utifrån att den inte är konsekvent, men det torde då vara tal om trovärdighetsöverväganden och inte som i detta fall att sänka bevisvärdet med hänseende till att det hållits tidiga förhör med tilläggsförhör. Se utdrag från motiveringen från målet nedan.

Under huvudförhöret vid huvudförhandlingen berättade MÅ att hon inte blivit utsatt för något våld eller någon annan brottslig gärning från TT utan att det hon uppgett om det under polisförhören varit lögn. De videoinspelade polisförhören med MÅ, som är sex till antalet, har sedan på åklagarens begäran spelats upp samt har tilläggsförhör hållits med henne. Ett av förhören hölls under 2018 medan resterande hölls under 2022. Åklagarens huvudsakliga bevisning, i de delar där NN är målsägande, utgörs av dessa videoinspelade förhör. Som utgångspunkt måste bevisvärdet av MÅs lämnade uppgifter i sådana förhör vara lägre än om det hade varit fråga om uppgifter som lämnats av MÅ under ett förhör vid tingsrätten. Detta av flera skäl. Det första skälet är naturligtvis att MÅ vid tingsrätten har ändrat sin berättelse och tagit tillbaka sina uppgifter om våld från TT. Ett annat skäl har att göra med att det i praktiken omöjliggjort för domstolen och de rättsliga aktörerna att utifrån de

¹²⁰ Se Östersunds tingsrätt mål B 3685-22

uppgifter som målsäganden lämnat under förundersökningen, och som ligger till grund för åtalet, ställa kompletterande frågor till MÅ rörande hennes lämnade uppgifter om de brottsliga gärningarna och i övrigt om händelserna. Inte minst har försvararen berövats möjligheten att ställa kritiska motfrågor till MÅ avseende t.ex. hennes uppgifter om på vilket sätt TT utövade våld mot henne. Motförhören har i stället i huvudsak begränsat sig till frågor om varför hon nu tagit tillbaka sina tidigare lämnade uppgifter om TTs brottsliga agerande.

I ett annat fall¹²¹ gällande våldtäkt tillmättes det uppspelade förhören lågt bevisvärde med hänvisning till att försvararen inte kunnat ställa frågor på korrekt sätt, trots att ingen av parterna begärt att få ställa kompletterande frågor. Även detta fall sätter praxis från EKMR på prov, se avsnitt 2.5. Det går att diskutera om inte parterna försuttit sin chans till motförhör om man inte bett att få ställa frågor. Om ingen kränkning av EKMR har skett, ska inte heller bevisvärderingen påverkas.

I ett mål¹²², se exempel nedan, resonerade rätten omvänt mot fallet ovan, det vill säga att enbart möjligheten att få ställa motfrågor tillgodoser rätten till en rättvis rättegång vad gäller effektivt motförhör.

Misstänkt har under förundersökningen angett att han inte har kompletterande frågor till målsägande. Misstänkts rätt till rättvis rättegång är därmed tillgodosedd. Om så begärs kan tilläggsförhör med målsägande hållas via videolänk.

På samma sätt som föregående fall resonerade rätten i ett mål om grov fridskränkning (*våld i nära relation*)¹²³ även om rättvis rättegång inte nämns.

Tingsrätten har bedömt förfarandet lämpligt och försvaret har accepterat bedömningen. Inga tilläggsfrågor till målsäganden har begärts från någondera part. Förhören finns återgivna i sin helhet i förundersökningsprotokoll avseende aktuella gärningar.

Vid andra tillfällen anför rätten att bevisvärdet påverkas av att ett målsägandeförhör under huvudförhandlingen inte har kunnat hållas, utan endast ett tilläggsförhör. Bevisvärdet har dock ansetts bli högre av att målsägande varit samstämmig vid de olika förhören.

Mot bakgrund av att det i målet inte har kunnat hållas ett sedvanligt målsägandeförhör med MÅ uppstår vissa svårigheter i bevisvärderingen av hennes uppgifter. Tingsrätten har dock fått ta del av vad MÅ berättade i nära anslutning till den aktuella händelsen. Hon har sedan vid huvudförhandlingen berättat om vissa detaljer i händelseförloppet

¹²¹ Se Gotlands tingsrätt mål B 509-21.

¹²² Se Värmlands tingsrätt mål B 3414-23.

¹²³ Se Skaraborgs tingsrätt mål B 3056-20.

och har i övrigt hänvisat till de utförliga uppgifter hon lämnat i polisförhör under förundersökningen. De uppgifter som MÅ därmed lämnat vid tre olika tillfällen är helt samstämmiga. Hur hon betar sig i inspelningen i nära anslutning till händelsen ger också intryck av att hon berättar om självupplevda händelser. Sammantaget anser tingsrätten att MÅ är mycket trovärdig. Hennes uppgifter får också omfattande stöd av den övriga bevisningen i målet.

4.3.3.3 *Trovärdighetsbedömningen och dess betydelse för bevisvärdet*

Flera tingsrätter anger i sina motiveringar att det tidiga beviset kan få betydelse för trovärdighetsbedömningen. Att tingsrätten bedömer förhörspersonen som trovärdig blir en del i bevisvärderingen, men räcker inte ensamt som bevis utan kräver annan stödbevisning, se avsnitt 2.5.

Inledningsvis kommer några fall belysas där förhörspersonen befunnits trovärdig. Nedan exempel på trovärdighetsbedömning¹²⁴ är taget från ett mål om grov misshandel och olaga hot (*våld i nära relation*) och är ett av undersökningens två mål där förhöret tagits upp med kroppskamera. Rätten fäster vikt vid målsägandes samstämmighet vid de olika förhören, vilket synes uppväga att det inte kunnat hållas ett ”sedvanligt” målsägandeförhör.

Mot bakgrund av att det i målet inte har kunnat hållas ett sedvanligt målsägandeförhör med NN uppstår vissa svårigheter i bevisvärderingen av hennes uppgifter. Tingsrätten har dock fått ta del av vad MÅ berättade i nära anslutning till den aktuella händelsen. Hon har sedan vid huvudförhandlingen berättat om vissa detaljer i händelseförloppet och har i övrigt hänvisat till de utförliga uppgifter hon lämnat i polisförhör under förundersökningen. De uppgifter som MÅ därmed lämnat vid tre olika tillfällen är helt samstämmiga. Hur hon betar sig i inspelningen i nära anslutning till händelsen ger också intryck av att hon berättar om självupplevda händelser. Sammantaget anser tingsrätten att MÅ är mycket trovärdig. Hennes uppgifter får också omfattande stöd av den övriga bevisningen i målet.

Nästa exempel är ett mål¹²⁵ om misshandel (*våld i nära relation*). Målsägandens utsaga bekräftas av stödbevisning, varför tingsrätten finner målsägande som trovärdig trots att hon var berusad. Se utdrag ur rättens motivering nedan.

¹²⁴ Se Södertörns tingsrätt mål B 2799-23

¹²⁵ Se Södertörns tingsrätt mål B 18314-23.

Tingsrätten bedömer att MÅs uppgifter från förundersökningen är trovärdiga och i tillräcklig mån också tillförlitliga trots att hon varit berusad. Hennes berättelse från videoförhöret är återhållsam och balanserad. Hon har varit öppen med vad hon själv har gjort, t.ex. varit otrevlig, gapat och skrikit och att hon kan ha sparkat till TT för att freda sig. Hennes uppgifter stämmer också överens med den övriga bevisningen, t.ex. den skadedokumentation som finns i form av bilder, journalanteckningar och rättsintyg som stärker påståendet om att MÅ har fått slag i huvudet med ett hårt föremål.

På liknande sätt resonerar rätten i nästa exempel¹²⁶ som rör grov kvinnofridskränkning (*våld i nära relation*). Det trovärdiga synes ligga i att målsägande inte verkar överdriva det hon varit med om. Se nedan.

MÅ är hörd av polis i omedelbar anslutning till de två polisanmälningar hon gjort mot TT Tingsrättens intryck av MÅ är att hon på ett eftertänksamt sätt och utan att ge sken av att vilja överdriva någon av de händelser hon berättat om gjort ett trovärdigt intryck. Hennes berättelse får i delar stöd av både den dokumentation av hennes skador och förstörd egendom som skett och av de uppgifter som de åberopade vittnena lämnat. Mot hennes berättelse står TTs egen berättelse som i delar är både motsägelsefull och osannolik.

I följande mål¹²⁷ som rör grov misshandel och människorov anser rätten att den finner målsägande som trovärdig trots att han varit narkotikapåverkad. Rätten poängter dock att det krävs stödbevisning för fällande dom.

Tingsrätten anser att MÅ har berättat på ett trovärdigt sätt. Han har berättat om samtliga de i gärningsbeskrivningarna ingående momenten. Det har inte varit helt enkelt för honom att beskriva i vilken ordningsföljd som vissa moment har inträffat, vilket inte är ovanligt när någon har varit med om ett händelseförlopp med flertalet ingående moment. Det har framgått att MÅs berättelse lämnats i tiden innan svar på de spår som säkrats från lägenheten kommit och hans berättelse har vuxit fram i samband med polisförhören på ett sätt som framstår som självupplevt. MÅs berättelse bedöms alltså vara trovärdig. Emellertid har också framgått att han såväl den 17 som den 18 januari var narkotikapåverkad. Det finns därför anledning att iaktta viss försiktighet vid tillförlitlighetsbedömningen. Endast mås uppgifter kan inte räcka för en fällande dom. Hans berättelse måste också få stöd i den utredning som i övrigt åberopats.

¹²⁶ Värmlands tingsrätt mål B 4068-23.

¹²⁷ Se Luleå tingsrätt målen B 3786-22 och B 176-23.

I följande mål har förhörspersonen *inte* befunnits vara trovärdig. I nedan exempel¹²⁸ från ett mål om misshandel (*våld i nära relation*) ändrade målsägande sina uppgifter, vilket ansågs sänka hennes totala trovärdighet, trots att målsägandens videoförhørsutsaga ansågs vara trovärdig.

.....Tingsrätten konstaterar därvid att MÅ i ett första förhör som upptogs vid polisen ... på ett trovärdigt och tillförlitligt sätt berättat om vad hon upplevt. Hon har emellertid i efterföljande förhör ändrat sina uppgifter och därvid understrukit att hon har en fallenhet för att ljuga. I tingsrätten har MÅ i mångt och mycket återigen ändrat sina uppgifter och med emfas vidhållit att hon ljuger, bland annat på grund av hennes medicinska tillstånd. Även om det är fullt möjligt för en person - med eller utan psykisk ohälsa - att ljuga i vissa sammanhang och att tala sanning i andra, är MÅs ändrade uppgifter under utredningen i målet inte ägnade att öka hennes trovärdighet och tingsrätten har därför att bedöma hennes uppgifter med mycket stor försiktighet.

4.3.3.4 *När förhörspersonen tar tillbaka eller ändrar sin berättelse, alternativt inte medverkar vid rättegången som motivering till tillämpning av 35:15 RB*

I flertalet motiveringar återfinns skäl till tillämpningen av 35:15 RB som handlar om att förhörspersonen på olika sätt antingen inte vill eller kan medverka i huvudförhandlingen. Andra motiveringar anger att förhörspersonen tagit tillbaka sin berättelse och att det inspelade förhöret i stället spelas upp.

Nedan följer genomgång av ovan nämnda situationer som valts ut för studiens syfte, samt om någon annan lagstiftning än 35:15 RB hade kunnat appliceras i stället med samma resultat.

I de allra flesta fall är det målsägande som tagit tillbaka eller ändrat sin berättelse vid huvudförhandlingen, vilket ibland avspeglas i motiveringen. Somliga motiveringar antyder bakomliggande situation, medan andra enbart konstaterar att målsägande ändrat sin version eller inte velat medverka. I majoriteten av de fall som målsäganden ändrar eller tar tillbaka sin utsaga handlar det om brott inom fältet *våld i nära relation*.

I andra delar av domarna beskrivs exempelvis att målsäganden plötsligt inte minns vad som hände, vilket rätten i ett fall tolkar som att målsäganden fortfarande lever i relation med den tilltalade och därför inte längre vill medverka i rättegången.

¹²⁸ Uppsala tingsrätt mål B 1316-22.

Följande mål¹²⁹ om olaga hot (våld i nära relation) är ett typiskt målsägandeexempel.

MÅ har under förundersökningen förklarat att hon inte längre vill medverka i utredningen. Hon har vidare vid huvudförhandlingen förklarat att hon inte avser att yttra sig. Åklagaren har med stöd av 35 kap. 15 § rättegångsbalken tillåtit att spela upp ljud- och bildupptagningen av det polisförhör som hölls med henne den 17 september 2022. Efter uppspelningen har ett tilläggsförhör hållits med MÅ, som dock enbart svarat ”inga kommentarer” på åklagarens frågor.

Förhöret hade även kunnat spelas upp enligt bestämmelserna i 36:16 RB.

Nedan mål¹³⁰ om misshandel (*våld i nära relation*) är ytterligare exempel där målsägande inte vill medverka i utredningen

Sedan MÅ under huvudförhandlingen förklarat att hon inte minns händelserna eller att hon inte vill svara på de frågor som ställts till henne, har på begäran av åklagaren med stöd av 35 kap. 15 § rättegångsbalken, förhör under förundersökningen med henne spelats upp med ljud och bild.

Även ovan förhör hade kunnat spelas upp i enlighet med 36:16 RB.

Det är även förekommande att målsägande inte låter sig delges, eller inte kan medverka av andra anledningar. Följande fall¹³¹ är ett sådant exempel.

MÅ har dock, trots upprepade försök, inte låtit sig delges kallelse till huvudförhandlingen och har inte kunnat höras i målet. Till följd av detta har tingsrätten med stöd av 35 kap. 15 § rättegångsbalken tillåtit åklagaren att spela upp en ljud- och bildupptagning från ett polisförhör med MÅ.

Det inspelade förhöret i målet ovan hade även kunnat spelas upp enligt bestämmelserna i 35:14 2 st RB.

Det finns fall med målsägande som förhörsperson och som inte kan medverka vid huvudförhandlingen då målsäganden inte befinner sig i Sverige och där videoförhör i stället spelas upp¹³², samt ett fall som *inte* rör kategorin *våld i nära relation*.¹³³ I båda nämnda fall hade förhöret kunnat spelas upp i enlighet med 35:14 2 st RB.

¹²⁹ Se Lunds tingsrätt mål B 4682-22.

¹³⁰ Se Norrköpings tingsrätt mål B 1230-22.

¹³¹ Se Södertörns tingsrätt mål B 18686-22.

¹³² Se Norrköpings tingsrätt mål B 1098-22.

¹³³ Se Södertörns tingsrätt mål B 897-21.

Ytterligare exempel är följande mål¹³⁴ som rör försök till mord (*organiserad brottslighet*). Här tolkar jag motiveringen som att målsägande inte *förmår* att medverka vid rättegången, vilket i målet synes få samma innebörd som att målsäganden inte *kan* medverka. Bakgrunden är att målsäganden lyckades fly när han blev beskjuten, och tog skydd i en livsmedelsbutik. Se nedan.

Mot bakgrund av MÅs psykiska mående återkallas förhöret med honom. I stället åberopas uppspelning av ljudfil med polisförhöret som hölls med MÅ den 21 januari 2023.

Det är oklart om bestämmelsen i 35:14 2 st RB hade kunnat appliceras i ovanvarande fall, beroende på hur rätten definierar ”kan”.

När *vittnen* tagit tillbaka sin berättelse vid huvudförhandlingen handlar det i denna undersökning främst om brottskategorin *organiserad brottslighet*. Det är inte svårt att föreställa sig att otillbörlig påverkan i form av någon slags hot har spelat roll i dessa fall.

I följande exempel¹³⁵ i ett mål om mord (*organiserad brottslighet*) är video-uppspelningen en konsekvens av att vittnet har ändrat sin utsaga från den han lämnade i förundersökningen.

Värderingen av vittnets uppgifter försvåras av att han vid huvudförhandlingen lämnade en berättelse som avvek från vad han berättat under förundersökningen och att han dessutom under förundersökningen lämnat olika uppgifter.

Till följd av avvikelserna har polisförhören med vittnet spelats upp vid huvudförhandlingen. Tingsrätten har tagit del av två ljudförhör och en ljud- och bildinspelning.

Förhöret ovan hade kunnat spelas upp på samma grunder genom användandet av 36:16 RB.

I ytterligare ett mordfall¹³⁶ (*organiserad brottslighet*) tillämpas 35:15 RB med liknande motivering som fallet ovan.

Tingsrätten anser att det är uppenbart att vittnet, trots att han avlagt ed, nu förtiger vad han vet om händelsen. Tingsrätten har därför med stöd av 35 kap. 15 § rättegångsbalken tillåtit uppspelning av videoinspelningar i sin helhet från två tidigare polisförhör....

Att vittnet inte vill yttra sig enligt ovan faller även i detta fall in under RB 36:16 att tillämpa som alternativ bestämmelse.

4.3.3.5 Rätten tillät inte uppspelning enligt 35:15 RB.

¹³⁴ Se Södertörns tingsrätt mål B 17392-22 m. fl.

¹³⁵ Se Luleå tingsrätt mål B 2229-21.

¹³⁶ Se Värmlands tingsrätt mål B 2229-23.

I två fall har rätten helt eller delvis inte tillåtit att det inspelade förhöret tagits upp som bevis i rättegången.

Första motiveringen är tämligen kortfattad, se nedan exempel. Målet¹³⁷ rör misshandel och olaga hot (*våld i nära relation*). Eftersom det inte anges några skäl annat än att det inte ansetts lämpligt, är det svårt att veta hur rätten resonerat när den kommit fram till att det inte var lämpligt.

TR har beslutat att inte tillåta uppspelning av förhör med MÅ då det inte varit lämpligt sett till 35:15 RB. Förhör med henne har alltså hållits i sin helhet vid huvudförhandling.

Det andra fallet¹³⁸ rör misshandel (*våld i nära relation*). Trots att åklagaren angav att det fanns risk för otillbörlig påverkan från släktingar tilläts inte uppspelningen inledningsvis. Det var när målsäganden uppgav att det som sagts i polisförhören var lögn som videoförhören spelades upp som bevis inför rätten. Samma fall har berörts tidigare ovan, se avsnitt 4.3.3.2, angående bevisvärde i förhållande till rätten till ett effektivt motförhör. Målsägandes uppgifter i de inspelade förhören tillmättes väldigt lågt bevisvärde. Se utdrag från domen nedan.

Åklagaren hade inför huvudförhandlingen begärt att de under förundersökningen videoinspelade förhören med MÅ skulle spelas upp såsom utgörande huvudförhör vid tingsrätten, med stöd av 35 kap. 15 § rättegångsbalken. Detta med anledning av att det enligt åklagaren fanns en risk för att Må skulle ta tillbaka sina uppgifter, på grund av påtryckningar från familj och släktingar. I beslut inför huvudförhandlingen tillät inte tingsrätten att målsägandeförhören skulle spelas upp, utan beslutade att Må på sedvanligt sätt skulle höras i rättegången, något Må själv via sitt målsägandebiträde inför huvudförhandlingen uppgav att hon ville. Under huvudförhöret vid huvudförhandlingen berättade Må att hon inte blivit utsatt för något våld eller någon annan brottslig gärning från TT utan att det hon uppgett om det under polisförhören varit lögn. De videoinspelade polisförhören med Må, som är sex till antalet, har sedan på åklagarens begäran spelats upp samt har tilläggförhör hållits med henne.

En reflektion är att detta mål behandlas på motsatt vis jämfört med exempelvis mordfallet¹³⁹ (som även detta behandlats ovan i avsnitt 4.3.3.4), där rättens resonemang var att det inspelade förhöret var det mest materiellt riktiga när vittnet avvek från förhørsutsagan i förhöret inför rätten.

4.3.3.6 *Lämplighetsbedömningen samt övriga observationer*

¹³⁷ Se Borås tingsrätt mål B 411-23.

¹³⁸ Se Östersunds tingsrätt mål B 3685-22.

¹³⁹ Se Luleå tingsrätt mål B 2229-21

Inledningsvis lyfts några tingsrätter fram som i motiveringarna kommenterar det tidiga förhörets angelägenhet på grundval av förhörets tidsmässiga placering i nära anslutning till händelsen. Nedan exempel¹⁴⁰ rör ett mål om ofredande.

Förhöret är hållet nära i tiden till händelsen och det finns särskilda omständigheter kring målsägandens person, se sekretessbilaga, som gör att det kan antas att videoförhöret på ett bättre sätt speglar målsägandens minnesbild direkt efter händelsen.

I ett annat mål¹⁴¹ angående mord (*organiserad brottslighet*) spelades förhöret upp efter att vittnet under huvudförhandlingen avvek från det inspelade förhöret. Det är inget anmärkningsvärt med det. Det ovanliga är att rätten utan vidare förklaring konstaterar att det inspelade förhörets uppgifter ska få företräde. Det är omöjligt att spekulera i hur rätten resonerade, men det är intressant att färskheten i det här fallet anses vara viktigare än att förhöret sker i salen. Se nedan.

Tingsrätten anser vid en samlad bedömning att det finns förutsättningar att låta de i polisförhör lämnade uppgifterna få företräde framför de uppgifter som vittnet har lämnat i tingsrätten

I två andra mål visar motiveringen dessutom på hur lämplighetsbedömningen, så som förarbetena anvisar, adresseras. Rättssäkerhetsaspekten såväl som överblickbarheten lyfts. Det saknas processekonomiska skäl, men det kanske utelämnas av uppenbara skäl, då videoförhöret ersätter förhöret vid huvudförhandlingen. Det kan även noteras att rätten formulerat sig liknande i motiveringarna.¹⁴² Ett exempel¹⁴³ av de nämnda två återges nedan. Målet gäller misshandel och olaga hot (*våld i nära relation*). Det är åklagaren som motiverar användningen av 35:15 RB.

Uppspelning av målsägandeförhöret med MÅ (åtalspunkterna 1-3) samt kompletterande förhör inför rätten vid huvudförhandlingen åberopas med stöd av 35 kap 15 § RB. Förhöret som åberopas hölls i samband med anmälningsupptagningen i nära anslutning till händelsen och visar målsägandens reaktioner och tillstånd efter händelsen samt visar även röstläge, uttryckssätt liksom information om mimik och gester vilket ger rätten ytterligare underlag för bedömningen av de uppgifter som lämnats. Dessutom får rätten möjlighet att se hur förhöret gått till och vilka frågor som ställts vilket också ger ett bättre underlag för bedömningen av lämnade uppgifter. Genom att jag även åberopar kompletterande förhör så tillgodoses misstänkts rätt till motförhör. Att först spela upp förhöret samt sedan ställa kompletterande frågor påverkar inte

¹⁴⁰ Se Värmlands tingsrätt mål B 3414-23.

¹⁴¹ Se Luleå tingsrätt mål B 2229-21.

¹⁴² Se Hälsinglands tingsrätt mål B 3240-23 samt Hälsinglands tingsrätt mål B 2121-23.

¹⁴³ Se Hälsinglands tingsrätt mål B 3240-23.

möjligheten att hålla en koncentrerad rättegång. (Jfr beslut från Hovrätten för Nedre Norrland 231219 i ärende B 981-23).

I fem fall som också är liknande sinsemellan är motiveringen till tillämpningen närmast ett rättfärdigande, eller vad som framstår som en pedagogisk förklaring till att paragrafen används.¹⁴⁴ I nämnda fall täcker motiveringarna rättssäkerhetsaspekterna om hur förhöret gått till och om ett effektivt motförhör samt att rättegången ska vara koncentrerad, vilket motsvarar en stor del av lämplighetsbedömningen. Det enda som utelämnas är även i dessa fall processekonomiska hänsyn. Brotts typerna i de fem målen är *våld i nära relation, organiserad brottslighet* och annan brottslighet. Formuleringen har således ingenting att göra med brottskategorin. I några fall är det åklagarens ord som återges, i andra fall är det rättens egen motivering. Oaktat vem som uttryckt sig är det oklart varifrån dessa standardformuleringar (som är identiska i vissa delar) kommer ifrån. Oavsett vilka av fallen som studeras framstår de som mycket lika varandra. Exemplet nedan¹⁴⁵ är från ett misshandels och olaga hot-mål (våld i nära relation). De kursiverade meningarna i slutet berör det enskilda målet, resten av texten är till största del identisk med de andra fyra fallen.

Det är sedan den 1 januari 2022 möjligt att enligt 35 kap. 15 § rättegångsbalken som bevis i ett brottmål åberopa en berättelse som lämnats vid ett förhör inför en brottsbekämpande myndighet, under förutsättning att berättelsen dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning och det är lämpligt. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att ett sådant inspelat förhör ger rätten helt andra förutsättningar att bedöma utsagan och omständigheterna kring förhöret än vid en uppläsning ur förundersökningsprotokollet. Ytterst utgör den fria bevisvärderingen en kontrollfunktion för att underkänna bevisning som bedöms vara bristfällig eller som inte är upptagen under tillräckligt rättssäkra former. Om både ljud- och bildupptagningen av ett polisförhör och förhör med samma person vid huvudförhandlingen åberopas som bevisning bör dessa ses som två sorters bevismedel som kan läggas fram parallellt i processen. Förhöret i domstol kan då i praktiken ofta få karaktären av ett tilläggsförhör. (Se prop. 2020/21:209 s. 41 och 47). *MÅ har både under förundersökningen och vid huvudförhandlingen berättat på ett återhållsamt sätt. Hon har inte på något sätt gett intrycket av att vilja överdriva, snarare tvärtom.*

I följande mål¹⁴⁶ rörande misshandel (våld i nära relation), där förhörspersonen är den tilltalade, finns ingen motivering till tillämpningen från rättens sida, enbart en beskrivning av att uppspelning skett. Se nedan.

¹⁴⁴ Se Luleå tingsrätt mål B 3786-23, B 176-23, Luleå tingsrätt mål B 2229-21, Södertälje tingsrätt mål B 1076-22, Södertälje tingsrätt mål B 2910-22 samt Värmlands tingsrätt mål B 2157-21 och mål B 6289-22.

¹⁴⁵ Se Södertälje tingsrätt mål B 2910-22.

¹⁴⁶ Se Falu Tingsrätt mål B 1815-21.

Förhör har hållits med TT. Förhöret har inletts med att han gett en fri berättelse innan polisförhören under förundersökningen spelats upp. Förhöret har avslutats med tillägsfrågor.

Det är i stället åklagaren som i sitt åberopande motiverar uppspelningen av åtta videoförhör, se nedan.

Videoförhören åberopas då förhören hållits i närmare anslutning till att de åtalade gärningarna ägt rum, då TT även demonstrerar sitt handlande mot MÅ under några av förhören samt då förhören även belyser hur TT ändrat uppgifter under utredningens gång. Även tilläggsförhör med TT vid huvudförhandlingen

Däremot finns i samma mål ett yttrande, som är en bilaga till domen ovan, från den tilltalades försvarsadvokat med invändningar om lämpligheten i uppspelningarna. Advokaten anför bland annat att förhören är inspelade i tid före det att lagstiftningen togs i bruk, varför den tilltalade inte haft vetskap om hur de skulle kunna komma att användas mot honom. Dessutom menas att uppspelning av åtta förhör som är så utspridda i tid skulle äventyra genomförandet av en koncentrerad rättegång. Yttrandet är omfattande och innehåller många hänvisningar till förarbetenas anvisningar. Eftersom rätten inte i domen motiverat sitt beslut om att tillåta uppspelningarna, är det inte heller möjligt att veta hur rätten resonerade vad gäller lämplighetsbedömningen eller i bemötandet av försvarsadvokatens invändningar.

Undersökningens enda processekonomiska eller effektivitetsargument är hämtat från följande mål¹⁴⁷ gällande mord och grov förskingring. Åklagaren anför att uppspelningen av förhören kommer att förkorta förhören vid huvudförhandlingen. Andra argument till uppspelningen är att TT har lämnat flera versioner av vad som hänt.

Jag åberopar med stöd av 35 kap 15§ rättegångsbalken uppspelning av videoförhör hållna med TT den 1 oktober 2021 kl. 21:34- 23:00 respektive kl. 23:14-23:47 då det är mycket lämpligt att så sker. Uppspelningen kommer att utvisa under vilka omständigheter som TT har lämnat sina uppgifter. Det första förhöret är inletts mindre än ett dygn efter Mås försvinnande. Inom ramen för det första förhöret berörs de flesta relevanta frågorna i målet. I förhöret har TT fritt lämnat en redogörelse för sina förhållanden den 30 september till 1 oktober 2021. Det andra förhöret är påkallat av försvaret kort efter att det första förhöret avslutades och är i någon mån en fortsättning på det första förhöret. Uppspelning av förhören kommer att avsevärt förkorta förhörstiden vid huvudförhandlingen. Uppspelning är även lämpligt utifrån att TT lämnat flera olika utsagor om vad han gjorde kvällen den 30 september 2021. Videoförhöret kommer att medtas av åklagare till huvudförhandlingen och spelas upp av densamma. Sammanlagd uppspelningstid uppgår till

¹⁴⁷ Se Örebro tingsrätt mål B 5503-21.

knappt två timmar. Därtill åberopar jag tilläggsförhör med tilltalade TT som förnekar brott.

Övrigt skäl som angetts till att 35:15 RB tillämpats av rätten är att lång tid förflutit sedan brottstillfället (misshandel) och att förhöret därför utgör bästa bevisningen¹⁴⁸.

Ytterligare observation är att i två av de undersökta målen har förhören utförts med kroppskamera.¹⁴⁹ Inte någonstans i förarbetena nämns denna förhörsmetod, utan det får falla inom den totala lämplighetsbedömningen huruvida förhöret genomförts på ett tillräckligt rättssäkert sätt. Ambitionen med fårskt bevismaterial får åtminstone anses vara tillgodosedd.

4.3.4 Delanalys kvalitativ undersökning

4.3.4.1 *Bevisvärdet av videoförhöret*

Flera av fallen som rör *våld i nära relationer* har målsägande som tar tillbaka sin berättelse, eller på andra sätt inte vill medverka vid huvudförhandlingen. Detta i kombination med att ett effektivt motförhör inte har kunnat hållas har i nämnda fall, som vi sett i ovan avsnitt, lett till att bevisvärdet blivit lågt tilldömt eller rent utav försumbart. I sådana situationer finns inte mycket att säga om rättens resonemang.

Det är i de övriga fallen som 35:15 RB synes tolkas väldigt olika på sådant sätt att det får inverkan på bevisvärdet. Trots att det hållits ett tilläggsförhör anses inte det sammanlagda bevisvärdet vara tillräckligt i en del av målen, medan andra tingsrätter anser att tilläggsförhöret utgör fullgott komplement som effektivt motförhör.

Eftersom trovärdighetsbedömningen utgör en avsevärd del för bevisvärderingen i många av de mål som undersökningen omfattar, och således för de fall som 35:15 RB kommer att tillämpas på framgent, är det inte oviktigt hur rättens utgångsvärde är gentemot det inspelade förhöret samt tilläggsförhöret.

Att sedvanliga förhör i sal under huvudförhandling historiskt har ansetts, och fortfarande anses, ha högre bevisvärde än ett uppspelat förhör synes återspegla den gängse uppfattningen i flera av motiveringarna. Det uppspelade förhöret, trots att det tillåtits som bevis, verkar inte ha hittat sin plats som ”riktigt” bevis, utan behöver synas lite extra i sömmarna. Det finns undantag, som i mordfallet¹⁵⁰ där rätten konstaterade att det inspelade beviset var lämpligare än den ändrade vittnesutsagan i sal. Jag menar att det ställningstagandet ger uttryck för ett av syftena med lagändringen, nämligen att bevis är en fårskvara och bör behandlas därefter. Motsvarande förhandsinställning från

¹⁴⁸ Se Stockholms tingsrätt mål B 7756-22.

¹⁴⁹ Se Södertälje tingsrätt mål B 1758-22 samt Södertörns tingsrätt mål B 2799-23.

¹⁵⁰ Se Luleå tingsrätt mål B 2229-21.

rätten, att det inspelade beviset generellt får företräde, går inte att hitta i motiveringarna när det kommer till *våld i nära relationer*, och där målsägande tar tillbaka sin utsaga under rättegången.

Hur rätten ser på det tidiga beviset som fenomen får konsekvenser för trovärdighetsbedömningen, som i sin tur har bäring för bevisvärdet. Ett högt värderat bevis som dessutom bekräftar förhörspersonens utsaga med stödbevisning får betydelse för utgången i målet. Det framstår som att 35:15 RB när det kommer till videoförhörets plats som ”riktigt” bevis har en bit kvar att gå inom svenska domstolar.

4.3.4.2 Effektivitet

Endast i *ett fall*¹⁵¹ finns hänvisningar till effektivitet i motiveringen i det att förhörstiden avsågs att förkortas genom att i stället använda sig av videoupptagning. Åklagaren åberopade även tilläggsförhör. Den kvalitativa studien kan därför inte egentligen ge något mer fördjupande svar i hur effektivitetsargumentet använts. Det finns en möjlighet att effektivitet åberopats i fler fall, men att det inte syns i motiveringen. Ett mer troligt scenario är att effektivitet inte är så vanligt förekommande som argument.

4.3.4.3 Bevistillåtlighet

Det synes råda en viss sammanblandning mellan bevistillåtlighet och bevisvärdering när det kommer till den lämplighetsbedömning som ska göras. Lämplighetsbedömningen som ska göras utifrån att beviset ska tillåtas eller inte, får ibland även inverkan på själva bevisvärderingen i målet. Se nedan två exempel^{152, 153} från olika mål.

Det framstår då som rimligt att vid bevisvärderingen ta hänsyn till hur förhören genomförts, t ex genom att beakta att frågorna är så öppna som möjligt så att den hörde ges möjlighet att berätta med egna ord.

Enligt tingsrättens bedömning är det bevisvärde som kan tillmätas det inspelade förhöret försumbart med hänsyn till att det för tingsrätten är oklart hur MÅ själv berättade.

Jag menar att det i ovan situationer blir tal om en dubbel bevisvärdering, som jag ställer mig frågande till om lagstiftaren hade i åtanke inför införandet av 35:15 RB. Rimligen borde det inspelade förhöret, när det väl har tillåtits som bevis ha ett neutralt utgångsvärde i bevishänseende, åtminstone när det kommer till hur förhöret genomförts.

¹⁵¹ Se Örebro tingsrätt mål B 5503-21.

¹⁵² Se Helsingborgs tingsrätt mål B 8062-20.

¹⁵³ Se Örebro tingsrätt mål B 3435-21.

En annan reflektion är att utifrån det låga bevisvärde som tillmäts de fall där det inte kunnat hållas något motförhör, eller de fall där rätten bedömt att motförhöret inte varit tillräckligt effektivt, framstår bevisstillåtligheten i nämnda fall som fiktiv. Videoförhöret har visserligen spelats upp och är en del av bevismaterialet men tillmäts så lågt bevisvärde att det är försumbart. Den kritik som framförts av Borgström, se avsnitt 3.5, där han ställer sig frågan om det rent av kan bli fråga om ett bevisförbud i praktiken kan i några fall besvaras jakande.

4.3.4.4 *Nytta utifrån nödvändighet*

Utifrån ovan resonemang om låg bevisvärdering skulle med andra ord uppspelningen inte göra någon skillnad för utgången i somliga mål, och följaktligen inte heller göra någon nytta (se avsnitt 1.5 om begreppsdefinitioner). Förevarande studie har inte tillräckligt underlag för att kunna ge ett statistiskt säkerställt svar på den frågan. Nyttifrågan sträcker sig dessutom till huruvida alternativa lagbestämmelser i 36:16 RB eller 35:14 RB (som medger uppspelning av videoförhör om förhörspersonen inte vill eller kan medverka vid huvudförhandlingen samt när nyckelvittne tar tillbaka sin berättelse) hade kunnat tillämpas i stället med samma resultat? När nyttan ska analyseras i denna kvalitativa studie är det resultatet av nyss nämnda situationer, se avsnitt 4.3.3.4, som är av intresse, vilka sammanfaller med de situationer som framfördes i en del av kritiken mot lagändringen.

Annorlunda uttryckt; hade utgången i rättegången kunnat bli densamma även utan tillämpningen av 35:15 RB?

I de fall som lyfts fram i den kvalitativa studien har jag i varje mål utifrån dess specifika egenskaper kommenterat om någon annan bestämmelse varit möjlig som alternativ till 35:15 RB. I alla fall utom ett (där svaret är oklart) har situationen befunnits sådan att antingen 35:14 2 st RB eller 36:16 RB hade kunnat appliceras istället. Det är dock inte samma sak som att utgången i rättegången hade blivit densamma. Eftersom 35:15 RB till skillnad från de två nyss nämnda alternativa bestämmelserna även möjliggör att hålla tilläggsförhör måste detta beaktas. I de fall där tilläggsförhöret tillmäts lågt bevisvärde skulle jag säga att 35:15 RB inte har ändrat någonting för de fall där förhörspersonen tagit tillbaka sin berättelse eller på andra sätt inte kunnat eller velat medverka vid rättegången.

Om det i resterande situationer varit någon nytta med lagstiftningen kommer att analyseras i nästa kapitel, som är uppsatsens slutanalys. Resultatet från både den kvantitativa och den kvalitativa undersökningen från innevarande kapitel förs här vidare för att tillsammans med aspekterna på effekt och effektivitet diskuteras ur ett kritiskt nyttoperspektiv.

5 Slutanalys

5.1 Inledning

Kapitlet avser dels att sammanfatta uppsatsen, dels att besvara den tredje frågeställningen om vilka slutsatser som kan dras av 35:15 RB:s tillämpning avseende eventuell nytta och effekt med lagstiftningen. Frågeställningen ska besvaras i ljuset av förarbetenas förväntningar samt den kritik som framfördes inför lagändringen.

Inledningsvis kommer därför de förväntningar som fanns på införandet av 35:15 RB samt den kritik som framfördes mot densamma, som behandlades i kapitel tre, att mätas mot undersökningsresultatet från både den kvantitativa empiriska studien och den kvalitativa dito i kapitel fyra.

Därefter kommer de olika aspekterna på effekt och nytta att analyseras utifrån samma undersökningsresultat.

Kapitlet och även hela uppsatsen avrundas med en de lege ferenda-diskussion samt en slutsats.

5.2 Studiens resultat jämfört med förväntningarna och kritiken

Förväntningarna som fanns var följande. Lagändringen om att i fler situationer tillåta videoförhör som bevis genomfördes eftersom de stora brottmålen inom svenska domstolar tog alltmer resurser i anspråk. De utredningar som tillsattes med början år 2017 visade på att en modernisering av straffprocessen behövdes. Det var främst muntlighetsprincipen och omedelbarhetsprincipen som ansågs behöva luckras upp för att kunna göra processekonomiska vinningar. Det fanns även förväntningar om att fler rättegångar skulle mynna ut i mer materiellt riktiga domar.

Den kritik som framfördes inför lagändringen och som uppsatsen har behandlat (för det fanns annan kritik, främst kring rättssäkerhetsaspekter), handlade om nödvändigheten av lagändringen, samt om 35:15 RB kunde leda till ett bevisförbud.¹⁵⁴

Den empiriska studien visar på att det inte finns några belägg för att lagändringen lett till processekonomiska vinningar. Dels skulle dessa vinningar främst röra de stora brottmålen, och den kvantitativa empiriska studien visar på att endast 10 % av de tillämpade fallen rör sådana. Dels går det inte att från motiveringarna i den kvalitativa empiriska studien utläsa fler än ett fall där

¹⁵⁴ Se avsnitt 3.6 om kritik.

kostnadseffektivitet anges som skäl till tillämpningen av 35:15 RB. Det finns inte heller några belägg för att lagändringen *inte* lett till några processekonomiska vinningar, eftersom det inte går att analysera data som ligger utanför denna uppsats möjligheter. Allt tyder dock på att *om* lagändringen lett till processekonomiska vinningar, så är de små. Vidare analys av vilka effekter 35:15 RB lett till kommer att ske i avsnitt 5.3.

Vad gäller lagstiftarens strävan efter materiellt riktiga domar visar den empiriska studien på ett spretigt och komplext resultat, vilket yttrar sig på flera sätt. Förutom att det inte är möjligt att hitta en samsyn mellan tingsrätterna hur rätten i sina motiveringar ser på möjligheten att använda sig av tidiga bevis, är det dessutom flera delar som samspelar kring bevisvärderingen, vilka ytterst är avgörande för domens utgång. Flera tingsrätter har betonat vikten av tidiga bevis, de synes se positivt på möjligheten att använda sig av videoförhör och tillskriver färskheten av beviset som en viktig del för en materiellt riktig dom. Andra tingsrätter ifrågasätter det inspelade förhörets bevisvärde jämfört med sedvanligt förhör under huvudförhandlingen. Det komplexa i att tolka resultatet ligger i att de undersökta motiveringarna härrör från sinsemellan olika brottstyper, dessutom har de enskilda målen faktorer som är situationsspecifika. Det har således inte varit möjligt att hitta motiveringar som är tillräckligt jämförbara sett till liknande faktorer för att kunna dra några verkliga slutsatser om lagändringen lett till fler materiellt riktiga domar. Det som går att se är tendenser i generella hänseenden vad gäller tingsrätternas inställning till färsk bevis och trovärdighet, vilket behandlades i den kvalitativa studien. Genom att koppla materiellt riktiga domar till nyttobegreppet kommer ämnet att vidarebehandlas i avsnitt 5.4 om nyttan med 35:15 RB

Farhågorna om bestämmelsens nödvändighet har besannats till viss del, åtminstone vad gäller huruvida annan bestämmelse hade kunnat tillämpas i stället för 35:15 RB. Den kvalitativa studien visar på att nästintill samtliga undersökta fall hade kunnat tillämpa 35:14 1 2 st RB eller 36:16 RB som alternativ. För att ge ett mer nyanserat svar om nödvändigheten av 35:15 RB, kommer tilläggsförhörets betydelse för tillämpningen analyseras vidare nedan i avsnitt 5.3 och 5.4 om effektivitet som relevans och nytta.

Angående bevisförbudskritiken delar jag in bevisförbudet i två delar, en indirekt och en direkt. Den kvalitativa undersökningen landade i att tillämpningen av 35:15 RB i vissa situationer kan få samma effekt som ett indirekt bevisförbud. Det gäller framför allt när det uppspelade beviset tillmäts så lågt bevisvärde att det i praktiken inte blir värt någonting. Att videoförhöret då tillåts blir endast en chimär. Det är troligt att ett flertal av de undersökta målen enligt Borgströms definition skulle definieras som att befinna sig under bevisförbud. Hur många av målen det rör sig om är svårt att svara på, då det inte finns någon exakt mätmetod för att ta reda på omfattningen.

Genom lämplighetsbedömningen ska tingsrätterna göra en faktisk tillåtlighetsbedömning. Den kvantitativa studien visar på att tingsrätterna hanterat lämplighetsbedömningen på väldigt olika sätt. Endast i två fall blev videoförhöret avvisat som bevis, det vill säga att i 124 fall spelades förhöret upp. Borgström menade att i de fall beviset inte tilläts med hänvisning till uteblivet motförhör under förundersökningen, så skulle åklagaren i stället använda sig av 35:14 1 st 2 RB för att undkomma lämplighetsbedömningen. Eftersom det endast var två mål som inte tilläts spela upp bevis kan nyss nämnda situation inte anses vara särskilt aktuell. Ett tydligt beslut kring att tillåta beviset befanns dock endast i 29 % av sistnämnda fall. I 69 % angavs formuleringar som ” i enlighet med bestämmelserna i 35:15 RB” och varianter på dessa, samt ”på begäran av NN har förhöret spelats upp”. I 2 % framgår att förhöret spelats upp, men det går inte att hitta något beslut i frågan. I avsnitt 5.5 nedan om övriga slutsatser vidareanalyseras både frågan om ett eventuellt bevisförbud i bemärkelsen lågt bevisvärde och bevistillåtlighet i förhållande till den fria bevisföringens princip¹⁵⁵.

5.3 Slutanalys av effekten av 35:15 RB

5.3.1 Effekt i bemärkelsen måluppfyllelse

Eftersom förevarande definition på effekt är endimensionell och inte kopplad till monetära resultat behöver effekt som *måluppfyllelse* inte leva upp till några egentliga kvalitetskrav andra än att det som avsågs inträffa ska ha inträffat.¹⁵⁶ Svaret beror således på definitionen på vad det var som ansågs skulle inträffa. Frågan om 35:15 RB haft någon effekt behöver därför angripas utifrån olika perspektiv.

Vid undersökning av en lagregels effektivitet i bemärkelsen måluppfyllelse är *ett* mätverktyg huruvida regeln tillämpats det som får känneteckna måluppfyllelsen. Svaret blir en aning svårmanövrerat att komma fram till då det inte finns några gränsvärden att förhålla sig till. Därför behöver frågan besvaras förutsättningslöst: Går det att skönja någon effekt utifrån att 35:15 RB använts? Svaret är ja, regeln har bevisligen tillämpats i åtminstone 126 brottmål. Studiens resultat skulle i stället kunna ha visat på att regeln inte tillämpats alls, eller endast i enstaka fall, vilket hade fått innebörden att någon måluppfyllelse inte inträffat.

5.3.2 Effekt i bemärkelsen kostnadseffektivitet:

Kostnadseffektivitetsmålet i förarbetena syftade på processekonomiska vinningar rörande gängkriminalitet och stora brottmål. I dessa typer av brottmål har tillämpningen av 35:15 RB påvisats i 13 fall eller 10 % av samtliga fall. Som tidigare konstaterats kan detta inte ses som något positivt utfall sett till kostnadseffektivitet. Oaktat om 13 fall utgör en hög eller låg andel av alla

¹⁵⁵ Se avsnitt 2.2.

¹⁵⁶ Se avsnitt 1.5.

stora brottmål eller mål med koppling till organiserad brottslighet är siffran så låg att det inte kan ha haft någon märkbar kostnadseffekt i positiv bemärkelse. De enda jämförelsedata som finns är dessutom Brås rapport från 2017, vilket omöjliggör en jämförelse med situationen före respektive efter lagändringen.

5.3.3 Effekt i bemärkelsen relevans

Effekt som relevans ska i detta avsnitt utredas om lagändringen har haft önskad effekt.

Att rätten får ta del av tidiga förhör genom o censurerade berättelser inspelade i direkt anslutning tidsmässigt till händelsen torde medföra fler materiellt riktiga domar, vilket var ett av syftena med lagändringen. Svaret på den inledande frågan får bli ett kanske, eftersom den empiriska studien visar på att tingsrätterna inte ser på samma sätt på tidiga förhör ur ett bevisvärderingshänseende. Se 5.4.1 för vidare analys.

En annan effekt som regeringen önskade uppnå med lagändringen var att tillse att förhörspersoner inte skulle utsättas för otillbörlig påverkan i form av hot och trakasserier. Den studie som uppsatsen bygger sin analys på har inte undersökt huruvida förhörspersoner upplever sig mindre hotade i rättegångsprocessen efter att lagändringen trädde i kraft. Den typen av undersökning är en uppsats i sig. Däremot kan det dras analoga slutsatser utifrån effekt i bemärkelsen måluppfyllelse, det vill säga att 35:15 RB de facto har tillämpats i flera mål i landets tingsrätter, och att flera av dessa mål är sådana där bestämmelsen används just för att förhörspersonen inte vill eller kan medverka eller tar tillbaka sin berättelse. Lagbestämmelsens tillämpning är således en bekräftelse på att hot och trakasserier mot förhörspersoner förekommer, men tillämpningen skulle även kunna vara ett tecken på att förhörspersoners utgifter blir hörda trots otillbörlig påverkan. Den önskade effekten med 35:15 RB avseende att få bukt med hot och trakasserier mot förhörspersoner behöver därför bedömas över tid.

5.4 Slutanalys av nyttan med 35:15 RB

5.4.1 Finns någon nytta?

De resultat och delanalyser som presenterats hittills i uppsatsen kan inte visa på någon nytta vad avser kostnadseffektivitet. Frågan kvarstår om det går att se någon nytta avseende materiellt riktiga domar och andra faktorer.

Jag har dragit slutsatsen att lagändringen inte medfört någon skillnad för utgången i mål där förhörspersonen tagit tillbaka sin berättelse och där

tilläggsförhöret tillmäts lågt eller mycket lågt bevisvärde. I nämnda situationer spelar ett tidigt bevis således mycket liten eller ingen roll.¹⁵⁷

Eventuellt kan svaret bli ett annat genom att vända på frågeställningen, och tolka tillämpningen motsatsvis mot situationerna ovan enligt följande.

I mål som rör *organiserad brottslighet* har förhörspersonens utsaga i det inspelade förhöret (vittne eller målsägande) värderats högt oavsett om tilläggsförhör har hållits eller inte. Detta måste anses vara till nytta för rättsväsendet i det att otillbörlig påverkan får mindre betydelse när det tidiga förhöret får företräde framför förhör under huvudförhandlingen. Eventuellt kan det även vara till nytta för målsägande vars utsaga kan leda till fällande dom. Tyvärr är undersökningsmaterialet för litet för att kunna visa på något statistiskt säkerställt resultat.

I mål som rör *våld i nära relation* är den generella hållningen från rätten att en tidig utsaga från förhörspersonen (oftast målsäganden) som tas tillbaka inte automatiskt anses betinga högre bevisvärde. Någon nytta med lagändringen för dessa går därför inte att se.

Jag anser mig däremot kunna se tendenser till att i de mål där förhörspersonen (oftast målsäganden) håller fast vid sin utsaga i tilläggsförhöret inför rätten anses förhörspersonen som trovärdig, vilket är en förutsättning för eventuellt fällande dom om ord står mot ord. Det skulle tyda på att *det är angeläget med färska bevis i synnerhet om man inte tar tillbaka sin berättelse*. Det tidiga beviset ger helt enkelt rätten en möjlighet att göra en bedömning som är närmare det som i förarbetens kallas för ”materieellt riktigt”. Tidiga bevis synes i förevarande situationer premieras på grundval av sin färskhet och samtidigt stämma överens med HD:s riktlinjer om vad som ska anses utgöra en trovärdig utsaga, där ”klar, lång och levande” finns med som exempel.¹⁵⁸ Tidiga bevis kan således stärka trovärdigheten för målsäganden och på så sätt påverka utgången i en rättegång. Effekt i bemärkelsen relevans kan därför eventuellt skönjas, se avsnittet ovan. Tilläggsförhör som bekräftar det tidiga förhöret får anses medföra högre bevisvärde och 35:15 RB har i dessa fall gjort nytta, jämfört med alternativ lagstiftning där tilläggsförhör inte var möjligt. Även denna slutsats är baserad på ett fåtal fall och ska därför ses som ett antagande och inte som ett resultat.

Ovan situation ändrar inte det faktum att det inte räcker med att en målsägandes berättelse framstår som mer trovärdig än den tilltalades version. I enlighet med HD:s praxis krävs stödbevisning.¹⁵⁹

5.4.2 Nyttan för vem eller vilka?

¹⁵⁷ Se den kvalitativa undersökningen avsnitt 4.3.3.5.

¹⁵⁸ Se NJA 2010 s 671.

¹⁵⁹ Se avsnitt 2.4 om gränsdragning för bevisvärdering.

Som konstaterats ovan kan 35:15 RB anses vara till nytta när det tidiga beviset tillmätts högt bevisvärde. I mål med organiserad brottslighet är det både vittnen och målsäganden som skulle kunna ha någon nytta av lagändringen i det att den otillbörliga påverkan inte fungerar som påtryckningsmedel, sett till utgången i målen.

I mål med *våld i nära relation* och där målsäganden *inte* tar tillbaka sin tidiga berättelse och som av den anledningen tillmäter högt bevisvärde på det totala bevismaterialet så att utgången i målet blir fällande dom, finns en potentiell nytta för de målsäganden som har fått sin berättelse uppspelad så nära händelsen som möjligt och därför kommit närmre det som är ”materiellt riktigt”. Som grupp är det kvinnor som i ovan fall i så fall kommer att ha nytta av 35:15 RB, eftersom de troligtvis inte hade fått samma resultat utan lagändringen, bland annat eftersom minnesbilderna sviker efterhand, och undersökningen har visat att det särskilt är detaljerna som kan vara avgörande för hur förhörspersonen uppfattas i trovärdighet.

5.5 Övriga slutsatser

5.5.1 Bevistillåtlighet och den fria bevisprövningens princip

I de undersökta motiveringarna till tillåtligheten av 35:15 RB finns nästan lika många varianter på formuleringar som domar. Mångfalden skulle kunna tyda på en osäkerhet beroende på att lagstiftningen är ny, men kan lika gärna spegla autonomi hos domstolarna. Oaktat vad mångfalden beror på väcks frågan om hur tingsrätterna resonerar i förhållande till den fria bevisprövningens princip i RB 35:1.

Det kan diskuteras varför formuleringarna från motiveringarna ”*åklagaren har med stöd av 35:15 RB spelat upp*” samt ”*åklagaren har med stöd av 35:15 RB tillåtits spela upp*” inte har samma innebörd i det kvantitativa undersökningsresultatet. Skälet till valet att placera den förra som ett icke-beslut och den senare som ett beslut har just med ordet *tillåtits* att göra. *Tillåtits* menar jag talar för att ett beslut tagits, medan det inte går att utläsa om något beslut tagits i det första exemplet eftersom man endast hänvisar till något som åklagaren begärt och gjort. Huruvida bevisen tillåts med beslut eller ett indirekt beslut har någon betydelse för utgången i målet går inte att besvara eftersom det ligger utanför denna uppsats avgränsningar. Däremot torde en tydlighet kring *hur* beslutet tagits vara att föredra, framför allt med hänsyn till att en lämplighetsprövning ska göras. Konsekvenserna av att rätten redovisar resultatet av lämplighetsprövningen är först och främst att det finns en transparens. Dessutom är det möjligt att bemöta argumenten vid ett potentiellt överklagande.

I de fall där tingsrätterna endast motiverat uppspelningen kring något av alternativen där det hänvisas till ”*med stöd av*” eller ”*på åklagarens begäran*” och liknande icke-beslut, menar jag att den fria bevisvärderingens princip

kommer till uttryck. Det är möjligt att rätten i dessa fall tolkar processrättsbestämmelserna på så sätt att en lämplighetsbedömning enligt förarbetesavisningarna inte är kompatibel med den fria bevisprövningen och de uttömmande undantag som stadgas enligt RB 35:7. Eftersom det materiella värdet av beviset är okänt ska endast relevansen av bevisvärdet bedömas, vilket i praxis har tolkats som att bevisvärdet i princip helt ska sakna relevans för att kunna bortvisas, se avsnitt 2.2.1.

Ett mer troligt alternativ till ovan resonemang är att det inte går att utläsa från domarna om och hur rätten har resonerat kring bevistillåtligheten av det inspelade videoförhöret. Det har med stor sannolikhet gjorts lämplighetsbedömningar som inte syns i domen eftersom beslutet är taget innan rättegången börjat.

5.5.2 Bevisförbud och bevisvärdering

Borgströms antagande om att åklagaren i stället kommer att åberopa 35:14 1 st 2 RB om rätten skulle neka uppspelning av bevis enligt 35:15 RB, är som konstaterat ovan inte särskilt aktuellt sett till att andelen nekade uppspelningar är väldigt låg. Samtidigt finns det skäl att anta att ett indirekt bevisförbud är för handen i flertalet fall. Om utfallet fortsätter i enlighet med vad den empiriska undersökningen visat kan det i stället bli så att åklagaren yrkar på RB 35:14 1 st 2 i *första hand*, eventuellt med 35:15 RB som andrahandsalternativ. Att som skett i flertalet fall i undersökningen, tillåta beviset (direkt eller indirekt) för att sedan tillmäta beviset så lågt värde att det inte kan leda till fällande dom är ur åklagar- och målsägandeperspektiv ett sämre alternativ än att bli nekade uppspelning och som andrahandsyrkande spela upp beviset enligt 35:14 1 2 st.

5.6 Slutdiskussion

Förevarande uppsats har undersökt tillämpningen av 35:15 RB ur ett kritiskt nyttoperspektiv. Jag har besvarat frågorna om vad som föranledde lagändringen, hur den motiverades i förarbetena och vad den förväntades åstadkomma likväl som frågorna om omfattningen av tillämpningen av 35:15 RB och rättens motiveringar till densamma.

Sammanfattningsvis är slutsatsen att någon egentlig effekt eller nytta med 35:15 RB inte med säkerhet har kunnat påvisas. Den eventuella effekt och nytta som kan skönjas är liten och inte statistiskt säkerställd. Därför kommer osökt frågan upp om vad som skulle krävas för att lagändringen skulle få bättre effekt och nytta? Under förutsättning att de tendenser som undersökningen visar på stämmer, anses ofta den tidiga utsagan i brottmål som har med *organiserad brottslighet* att göra, ha högre bevisvärde än ett förhör under rättegången där förhörspersonen ändrat sig eller är tyst. Om samma ”presumtion” skulle gälla för brottmål med *våld i nära relationer* torde det bli en mätbar effekt, sett till att senare kategori har tillämpat 35:15 RB betydligt oftare

än den förra. En sådan hantering av videoförhörets bevisvärde skulle dessutom innebära en jämlik behandling av förhörspersonerna och komma närmare lagstiftarens inställning om att färskta bevis är något positivt.

Den statistik från Brå¹⁶⁰ som anger att misshandeln mot vuxna kvinnor i 80 % av fallen utövas av en man som de är bekant med, i kombination med uppsatsens egen undersökning som visade att 70 av 73 fall av *våld i nära relation* var från en man mot en kvinna¹⁶¹, styrker påståendet att kvinnor är en grupp som skulle ha nytta av ett annat ingångsvärde till tidiga förhör generellt.

Ovan reflektion är utifrån hur *nuvarande* lagstiftning skulle kunna ge bättre effekt och nytta. Jag menar att det även krävs *ytterligare* reformering av lagstiftningen för att processekonomiska vinster och mer materiellt riktiga domar ska bli en realitet. Som jag ser det kan vi inte gå tillbaka i utvecklingen, och tidiga förhör kommer bli ett vanligare inslag i rättegångarna, något som lagstiftaren måste ta höjd för, men även domstolarna i sin tillämpning. Hur de tekniska detaljerna kring hur effektivare lagstiftning ska se ut skickar jag vidare som en uppmaning till andra att ta vid, för jag menar att tidiga bevis har en nytta!

¹⁶⁰ Se avsnitt 1.5 om definitioner våld i nära relationer.

¹⁶¹ Se den kvantitativa undersökningen i avsnitt 4.2.4 om våld i nära relationer.

Bilaga A

Följande 126 domar utgör underlag för uppsatsens empiriska studie

Tingsrätter	Målnummer
Alingsås tingsrätt	B 1206-20
	B 2255-22
Attunda tingsrätt	B 10009-23
	B 387-23
	B 11795-22
	B 9177-22
Borås tingsrätt	B 11512-22
	B 411-23
Falun tingsrätt	B 2025-22
	B 2866-22
Gotlands tingsrätt	B 1815-21
	B 509-21
Gävle tingsrätt	B 1304-22
	B 1436-23, B 2522-23, B 2564-23
	B 4029-22
	B 3936-22

Göteborgs tingsrätt	B 18393-22 B 12644-22 B 13265-23 B 8753-23
Halmstad tingsrätt	B 1967-22 B 2057-22
Haparanda tingsrätt	B 601-23
Helsingborgs tingsrätt	B 6618-23 B 5003-23, B 6217-23 B 8062-20 B 2993-23, B 8383-23 B 7004-23 B 2639-22 B 7173-23 B 8167-21 B 1-23 B 9057-23

Hudiksvalls tingsrätt	B 199-22
Hälsinglands tingsrätt	B 2121-23 B 3260-23 B 3240-23
Kristianstads tingsrätt	B 1396-23 B 237-23 B 1879-22
Linköpings tingsrätt	B 1299-23 B 4960-22 B 3934-22
Luleå tingsrätt	B 3786-22 B 176-23 B 2229-21
Lunds tingsrätt	B 4682-22 B 2720-22 B 1196-23 B 1387-22
Malmö tingsrätt	B 12735-21 B 4958-20 B 3869-23

	<p>B 13102-23</p> <p>B 4377-22</p> <p>B 13193-21</p>
Nacka tingsrätt	<p>B 4308-23</p> <p>B 6477-23</p> <p>5766-22</p>
Norrköpings tingsrätt	<p>B 1098-22</p> <p>B 39-22</p> <p>B 1552-23</p>
Norrtälje tingsrätt	B 1230-22
Skaraborgs tingsrätt	B 3056-20
Skellefteå tingsrätt	B 769-22
Solna tingsrätt	<p>B 7980-23</p> <p>B 11493-22</p> <p>B 7388-21</p> <p>B 5229-21</p> <p>B 285-23</p> <p>B 10459-20</p>

	<p>B 2450-23</p> <p>B 2036-22</p> <p>B 10332-22</p>
Stockholms tingsrätt	<p>B 7756-22</p> <p>B 13954-22</p>
Södertälje tingsrätt	<p>B 2550-23</p> <p>B 2910-22</p> <p>B 1076-22</p> <p>B 1758-22</p>
Södertörns tingsrätt	<p>B 14049-22</p> <p>B 19826-22</p> <p>B 18686-22</p> <p>B 6872-23</p> <p>B 6646-22</p> <p>B 14279-22</p> <p>B 18314-23</p> <p>B 15211-23</p> <p>B 9389-23</p>

	<p>B 897-21</p> <p>B 2799-23</p> <p>B 18314-23</p> <p>B 17392-22 m. fl.</p> <p>B 4462-23</p> <p>B 6435-22</p> <p>B 3102-23</p> <p>B 4496-23</p> <p>B 11029-23</p> <p>B 18318-23</p> <p>B 11439-22</p> <p>B 8364-21</p>
Uddevalla tingsrätt	B 739-20 B 1353-20
Umeå tingsrätt	B 397-22
Uppsala tingsrätt	<p>B 1316-22</p> <p>B 9596-21</p> <p>B 1680-22</p>
Varbergs tingsrätt	<p>B 2041-22</p> <p>B 880-22</p> <p>B 424-22</p>
Vänersborgs tingsrätt	B 3949-22

	B 1257-22
Värmlands tingsrätt	B 2229-23 B 2157-21, B 6289-22 B 4068-23 B 3414-23 B 5958-22 B 323-22
Ystad TR	B 1293-23, B 1296-23
Ängermanlands tingsrätt	B 483-21, B 1710-21 B 1472-22, B 2222-22 B 451-23
Örebro tingsrätt	B 5503-21 B 3435-21 B 8184-23 B 6141-22
Östersunds tingsrätt	B 3685-22 B 3538-22

Bilaga B

Sammanställning över figur 1–7 i avsnitt 4.2.

Fig. 1

Fördelning av brottsrubriceringar

Fig. 2

Aktörer i förhören

Fig. 3

Andel våld i nära relationer respektive organiserad brottslighet

Fig. 4

Fördelning i antal stora brott och organiserad brottslighet

Fig. 5

Fördelning brott våld i nära relation

Fig. 6.

Andel uppspelningar av förhör

Fig 7.

Typ av beslut till motivering

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2017:98 Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål.

SOU 2019:38 Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg.

Propositioner

Prop. 1942:5 Kungl. Maj:ts proposition nr 5

Prop. 2004/05:131 En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.

Prop. 2015/16:39 En modernare rättegång II.

Prop. 2020/21:209 Utökade möjligheter att använda tidiga förhör.

Myndighetsskrivelser

BRÅ, *Brottstyper statistik* <https://bra.se/statistik/statistik-om-brottstyper/organiserad-brottslighet.html>, besökt 2024-04-07.

BRÅ, *Definition huvudbrottsprincipen*, https://bra.se/download/18.3c6dfe1e15691e1603ebf621/1475136305514/Kriminalstatistiken_Definitioner_och_begrepp_2016.pdf, besökt 2024-05-08.

BRÅ, *Definition organiserad brottslighet* <https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/organiserad-brottslighet.html>, besökt 2024-04-07.

BRÅ, *Kriminalstatistik 2022 Anmälda brott*, https://bra.se/download/18.6bb714d018722cf91a6b4b3/1680615035046/Statistikrapport_anmalda_2022.pdf, besökt 2024-05-20.

Domstolsverket, *Domstolsstatistik 2022*, https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/statistik/2021/domstolsstatistik_2022.pdf, besökt 2024-04-05.

Nationellt centrum för kvinnofrid, *Definition våld i nära relationer*, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>, besökt 2024-03-05.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1963 s. 555.
NJA 1980 s 725.
NJA 1996 s. 176.
NJA 2009 s. 447 I och II.
NJA 2010 s. 671.
NJA 2015 s. 702.
NJA 2017 s. 316.

Europadomstolen

Kostovski v. The Netherlands, No. 11454/85, 20 november 1989.

W.S v. Poland, no. 11444/85, 19 juni 2007.

Delta v. France, no. 11444/85, 19 december 1990.

A.S. v. Finland, no. 40156/07, 28 september 2010.

Pullar v. United Kingdom, no. 22399/93, 29 juni 1994

Lundevall v. Sweden, no. 38629/97, 12 november 2002

Remissyttranden

Lagrådets yttrande 2021-04-26 Utökade möjligheter att använda tidiga förhör.

Advokatsamfundets yttrande 2018-03-13 över delbetänkande Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål.

Övrigt

Boltegård Blom, Erik, 'Tidiga förhör i praktiken'. Kandidatuppsats, Lundsuniversitet 2023.

Borgström, Peter, Rättegångsbalk (1942:740) 35 kap. 7 §, Karnov 2024-03-20 (JUNO)

'En reformerad straffprocess – en nödvändig förändring eller ett hot mot rätts-säkerheten?' <https://juno-nj-se.luwig.lub.lu.se/b/ttps://juno-nj->

se.luwig.lub.lu.se/b/documents/3426107?dq=sofia%20hellblom%20en%20reformerad%20straffprocess#CHR_2020_49 (artikel av Sofia Hellblom) (besökt 2024-05-20)

Fitger, Peter m fl., rättegångsbalken (8 dec. 2023, Version 95, JUNO), kommentaren till 35 kap. 7 §.

JP Infonet, juridisk databas, <https://www.jpinfonet.se>, besökt 2024-03-01.

Litteratur

Borgström, Peter: 'Utökade möjligheter att använda tidiga förhör i brottmålsprocessen', *SvJT* 2022 s. 993-1010.

Bylander, Erik: Muntlighetsprincipen – en rättsvetenskaplig studie av processuella handläggningsformer i svensk rätt, Uppsala 2006.

Ekelöf, Per Olof - Bellander, Henrik – Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael: *Rättegång – femte häftet*, 9 uppl., Stockholm 2024.

Ekelöf, Per Olof och Boman, Robert: *Rättegång- fjärde häftet*, 6 uppl., Stockholm 2002.

Heise, Lori L: 'An Integrated, Ecological Framework', *Violence Against Women*, 1998 nr 4, s 262 - 290.

Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria – Zamboni, Mauro (red.): *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Lund 2018.

Kritzer, Herbert M: *Advanced introduction to empirical legal research*, Cheltenham 2021.

Lambertz, Göran: 'Nyttig och onyttig rättsvetenskap', *SvJT nr 3* 2002 s 261–278.

Mellqvist, Mikael: 'Bevistillåtlighet och rättssäkerhet', *JT nr 2* 2021/22 s 496-512.

Renfors, Cecilia: 'Varför muntlighet', *SvJT 100 år (festschrift)* s 322-330.

Sandgren, Claes: 'Om empiri och rättsvetenskap del I', *JT nr 3* 1995/96 s. 726–748.

Sandgren, Claes: 'Om teoribildning och rättsvetenskap', *JT nr 2* 2004/05 s. 297–333.

Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 5 uppl., Stockholm 2021.

Wahlgren, Peter: 'Syfte och nytta med rättsvetenskapliga arbeten', *SvJT nr 3* 2002 s 293–303.